

ÅRETS FESTER OCH LIVETS HÖGTIDER
I ASTRID LINDGRENS BARNBÖCKER

Essi Marikki Härmä

Magisteravhandling
HT 2015
Jyväskylä universitet
Institutionen för språk

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Kielten laitos
Tekijä – Author Essi Marikki Härmä	
Työn nimi – Title Årets fester och livets högtider i Astrid Lindgrens barnböcker	
Oppiaine – Subject ruotsin kieli	Työn laji – Level Pro gradu-tutkielma
Aika – Month and year Lokakuu 2015	Sivumäärä – Number of pages 71
Tiivistelmä – Abstract	
<p>Tämän tutkielman tarkoitus on toimia jatkona vuonna 2011 tekemälleni kandidaatintutkielmalleni joulusta Astrid Lindgrenin lastenkirjoissa. Tässä tutkimuksessa olen laajentanut teeman koskemaan muitakin kalenterivuotemme juhlia. Yhtäläillä kuin kandidaatintutkielmassani on pro gradu-tutkielmassani tarkoitus tarkastella juhlien ja juhlaperinteiden kuvausta Lindgrenin lastenkirjoissa. Samalla pyrkimyksenä oli nostaa esille sekä kirjojen välillä että kirjojen ja ruotsalaisten juhlaperinteiden välillä esiintyviä yhtäläisyyksiä ja eroavuuksia. Juhlien lisäksi tarkastelin syntymän, kuoleman ja avioliiton kuvausta lastenkirjoissa, sillä kyseiset teemat liittyvät monesti elämän käännekohtiin ja yhdistyvät näin ollen myös moniin juhlatilaisuuksiin. Tutkielman tarkoituksena oli myös tutkia kuinka uskonnollinen näkökulma ja alueelliset erot näkyvät juhlien kuvauksessa. Samalla tarkastelin millainen merkitys juhlilla oli lastenkirjojen hahmoille. Tutkielman aiheen valintaan vaikuttivat mm. Lindgrenin keskeinen asema ruotsalaisessa lastenkirjallisuudessa ja kiinnostus siihen, kuinka pitkälti kirjojen kuvaus vastaa ruotsalaisia juhlaperinteitä.</p> <p>Tutkimuksessani keskityin käsittelemään neljää Lindgrenin satuhahmoa: Vaahteramäen Eemeliä, Marikkia, Melukylän lapsia ja Lottaa. Keskeisenä valintakriteerinä oli, että kyseisiä hahmoja käsittelevistä kirjoista löytyisi juhliin liittyvää materiaalia, mutta valintaan vaikutti myös satuhahmojen lähtökohdat. Kaiken kaikkiaan tutkimusmateriaali koostui 31 kirjasta, joihin lukeutuu romaaneja, kuvakirjoja, novelleja ja kokoelmia. Vaikka kirjojen julkaisuvuodet ulottuvat 1940-luvusta 1990-lukuun, ei varmuutta kirjojen todellisesta ajankohdasta ollut. Tästä syystä käytin vertailussa useampaa eri kirjaa, jotka keskittyivät juhlaperinteisiin Ruotsissa 1900-luvulla. Osassa taustakirjallisuudesta nostettiin esille perinteitä jo 1800-luvulta lähtien, joten näin taustamateriaali muodosti hyvin kattavan kuvan juhlaperinteistä Ruotsissa. Lindgrenin kirjoihin pohjautuvan tutkimusmateriaalin analysoin kvalitatiivisen sisällönanalyysin avulla.</p> <p>Tutkimustulokset osoittavat, että juhlien kuvausten ja niiden laajuuden välillä on huomattavia eroja. Joulua kuvataan kirjoissa huolellisesti ja kontekstiin nähden suuressa mittakaavassa, kun taas toiset juhlat kuvataan huomattavasti suppeammin. Juhlien vietosta löytyy kuitenkin paljon yhtäläisyyksiä ja eroavuudet ilmenevät lähinnä yksityiskohdissa tai erilaisten hahmojen ja tapahtumien välityksellä. Toisten hahmojen kohdalla pääpaino on enemmän muilla tapahtumilla, kun taas toisten kohdalla juhlapäivää kuvataan suurella hartaudella. Tutkimustulokset osoittavat kirjojen juhlaperinteiden vastaavan suurelta osin tuon ajan ruotsalaisen yhteiskunnan juhlaperinteitä, vaikka osa vanhemmista perinteistä näyttää hävinneen kirjojen ajoittumiskohtaan mennessä. Juhlien uskonnollinen puoli jää usein pinnalliseksi tai on jätetty kokonaan käsittelemättä eikä alueellisia eroja juurikaan näkynyt. Juhlilla näyttää olevan suuri merkitys lastenkirjojen hahmoille ja niihin kohdistuikin usein monenlaisia odotuksia ja pelkoja.</p>	
Asiasanat – Keywords: fest, tradition, Astrid Lindgren	
Säilytyspaikka – Depository	
Muita tietoja – Additional information	

INNEHÅLL

1	INLEDNING.....	5
2	BAKGRUND.....	6
	2.1 Betydelsen av fester.....	6
	2.2 Påsk.....	8
	2.2.1 Mat och dryck.....	10
	2.2.2 Andra traditioner under påsken.....	10
	2.3 Första april.....	12
	2.4 Valborgsmässoafton.....	13
	2.5 Midsommar.....	14
	2.6 Jul.....	16
	2.6.1 Juldekorerings.....	18
	2.6.2 Mat och dryck.....	19
	2.6.3 Andra traditioner under jultiden.....	21
	2.7 Nyår.....	21
	2.8 Astrid Lindgren.....	24
	2.9 Barnlitteraturens funktion.....	25
	2.10 Miljöns och den historiska tidens betydelse i barnböcker.....	27
	2.11 Tidigare studier.....	30
3	MATERIAL OCH METOD.....	31
	3.1 Astrid Lindgrens barnböcker.....	31

3.2 Kvalitativ innehållsanalys.....	34
4 RESULTAT	34
4.1 Festfirandet i Astrid Lindgrens barnböcker.....	35
4.1.1 Påsk i Astrid Lindgrens barnböcker.....	37
4.1.2 Första april i Astrid Lindgrens barnböcker.....	40
4.1.3 Valborgsmässoafton i Astrid Lindgrens barnböcker.....	40
4.1.4 Midsommar i Astrid Lindgrens barnböcker.....	42
4.1.5 Jul i Astrid Lindgrens barnböcker.....	43
4.1.6 Nyår i Astrid Lindgrens barnböcker.....	48
4.1.7 Födelsedagar i Astrid Lindgrens barnböcker.....	48
4.1.8 Giftermålet, födelsen och döden i Astrid Lindgrens barnböcker.....	51
4.1.9 Andra fester i Astrid Lindgrens barnböcker.....	54
4.2 Jämförelse mellan Astrid Lindgrens barnböcker och de existerande traditionerna.....	58
5 DISKUSSION	64
6 AVSLUTNING	66
7 LITTERATUR	68

1 Inledning

Under läsåret 2010-2011 gjorde jag min kandidatavhandling om ämnet *Jul i Astrid Lindgrens barnböcker – i jämförelse med det svenska samhället*. Syftet med denna undersökning var att utreda hur jul och jultraditioner beskrivs i Astrid Lindgrens barnböcker, och om det finns likheter eller skillnader i barnböckerna i jämförelse med de existerande traditionerna. Detta ämne kändes omedelbart som mitt eget och på grund av detta föll det sig naturligt att jag fortsätter med ämnet i min pro gradu-avhandling. Lindgren har dock beskrivit också andra fester och livets höjdpunkter, och det är just detta som jag är intresserad av att undersöka. Mitt undersökningsmaterial består av böcker som bygger på följande karaktärer i Astrid Lindgrens barnböcker: Barnen i Bullerbyn, Emil i Lönneberga, Madicken och Lotta på Bråkmakargatan.

Syftet med min pro gradu-avhandling är att undersöka livets högtider och årets fester i Astrid Lindgrens barnböcker. Nedanstående frågor ska besvaras:

- Hur beskrivs fester och högtider i Astrid Lindgrens barnböcker? Hurdana beständiga eller varierande egenskaper kan urskiljas?
- Syns det kristna inslaget i festfirandet i Lindgrens böcker? Syns de regionala skillnaderna i festfirandet?
- Hurdan betydelse har fester och högtider för barnböckernas karaktärer?
- Hur behandlas födelsen, döden och giftermålet i dessa böcker?
- Återspeglar Lindgrens böcker den tid då böckerna är skrivna?

Metod som används för att få svar på ovanstående frågor är kvalitativ innehållsanalys.

I följande kapitel beskrivs bakgrunden till denna undersökning. Största delen av kapitlet handlar om fester och traditioner i Sverige från 1940-talet till den moderna tiden. Jag anser att det är viktigt att undersöka hur festfirandet har ändrat sig under dessa decennier. Böckerna som ingår i mitt undersökningsmaterial är publicerade under tidsperioden mellan 1940-talet och 1990-talet, vilket innebär att firandets traditioner måste undersökas under hela tidsperioden. Några festtraditioner från 1800-talet har också lyfts fram i bakgrunddelen, eftersom Lindgren aldrig har gett en exakt tidpunkt för böckernas händelser. För att jämförelsen mellan böcker och traditioner i det svenska samhället skulle vara så omfattande som möjligt, ville jag lyfta fram några av de lite äldre traditionerna. Författaren Astrid Lindgren och hennes författarskap behandlas kort i avsnitt 2.7. I kapitel 3

presenteras metod och material. Avslutningsvis kommer jag att redogöra för mina resultat i kapitel 4.

2 Bakgrund

I detta kapitel beskrivs bakgrunden till denna undersökning. Först kommer jag att beskriva hurdan betydelse fester och högtider har och vad som får människor att fira fester år efter år. Detta avsnitt har sin basis på min kandidatavhandling, men jag har också redigerat texten med hjälp av nya källor. Därefter ger jag en översikt över festtraditioner i Sverige från cirka 1940-talet till nutiden samt definierar ett antal viktiga begrepp inom ämnet. Jag kommer att gå igenom var och en av de viktigaste årsfesterna i kronologisk ordning genom att börja från påsk och att sluta med nyår. Alla dessa fester behandlas i Lindgrens böcker och analyseras i empirin, och därför är det viktigt att behandla den historiska bakgrunden till festerna i teoridelen. I delen där jag berättar om julfirandet (se avsnitt 2.6), har jag använt ganska mycket direkta lån från min egen kandidatavhandling (Härmä 2011: *Jul i Astrid Lindgrens barnböcker – i jämförelse med det svenska samhället*), eftersom jag inte anser det vara relevant att börja skriva allt från början. Dock har jag lagt in en hel del ny information och redigerat den gamla texten på basis av nya källor.

I bakgrunden ges också information om författaren Astrid Lindgren, men syftet är inte att gå igenom Lindgrens biografi eller litteraturhistoria, utan istället vill jag kort beskriva festernas betydelse för Lindgren själv. Vad fick henne att beskriva fester så detaljerat i sina barnböcker? Lindgren har varit en inspirationskälla för många forskare men någon liknande studie har ännu inte gjorts. Fastän ingen annan har undersökt ämnet tidigare, finns det några undersökningar som liknar min och dessa kommer jag att presentera kort i bakgrunden. I teoridelen behandlas också barnlitteraturens funktion och betydelsen av miljö och den historiska tiden i barnböcker.

2.1 Betydelsen av fester

Tradition är ett begrepp som förekommer i olika sammanhang. Därför är det viktigt att definiera begreppet tradition just i samband med högtider. Tradition är ”*det mångdimensionella sociala arv som överlämnas från generation till generation; fortplantandet av kunskap, seder och bruk, diktning, konstnärliga former och motiv osv.*” (Nationalencyklopedin, 6.3.2011). Det finns inte

alltför många fester som inte grundar sig på gamla traditioner.¹ Vad är då skillnaden mellan årsfester och livshögtider? Man firar årets fester år efter år, om och om igen, medan livets högtider är engångshändelser i varje individs liv såsom födelse, död osv. (Bringéus 1987: 253) Det enda undantaget från detta är äktenskap, för ibland kan det hända att man gifter sig flera gånger.

Fastän det framkommer i många sammanhang att fester tycks tillhöra överflödssamhället och att de bara är traditioner som man lika väl kan klara sig utan, är betydelsen av fester och högtider mycket mer mångfacetterad och omfattande än vad som kunde tros (Bringéus 1981:9). Man har hållit fester även under svåra omständigheter och tidpunkter såsom under krigstiden, så det verkar som om människor har något inneboende, mänskligt behov av fester.

Det förefaller att traditioner och högtider inte har förlorat sitt värde i dagens hektiska samhälle, utan omväxling mellan arbete och fritid har blivit allt viktigare (Bringéus 1981: 9). Ett nödvändigt avbrott i vardagen kommer i form av långvariga och rika traditioner. Då och då är det väsentligt att glömma vikten av rutiner och njuta av en speciell tidpunkt i sällskap med nära och kära, och samtidigt känna sig som en del av samhället (Schön 1998: 4). Även om man inte kan dra förhastade slutsatser av detta och konstatera att fester skulle vara svar på den mänskliga längtan efter gemenskapen, kan man åtminstone påstå att fester har en viss samhällsfunktion (Bringéus 1981: 9). Några fester firas endast inom familjekretsen, men firandet kan också utsträckas till hela nationen. Helgdagarna kan vara viktiga för nationalitetskänslan (jfr Härmä 2011). Många fester arrangeras så att dagen eller dagar är lediga för alla medborgare (Bringéus 1981: 9-10). Historiskt har skillnaderna mellan sociala klasser och förmögenheten varit större än de är idag, men under högtider kunde skillnader utsuddas. Fester ansågs vara gemensamma för alla. De var förenande faktorer för hela folket och alla kunde delta i firandet i samma utsträckning. Högtiderna fick också människor att tänka mer på de andra, så t.ex. välgörenhet blomstrade under de festliga tiderna. Man ville hjälpa de fattiga genom att göra donationer eller skicka mat. (Bringéus 1981: 9-10)

Att ordna fest kräver vanligtvis någon anledning (Bringéus 1981: 10). Årets festseder är inte enbart individuella impulshandlingar utan de är djupt rotade traditioner i samhället. Årsfester är också till sin betydelse övergångar mellan årstider, så oftast var det just kalendern som var den avgörande faktorn, varför festerna firades.

¹ Avsnitt 2.1 har sin basis på min kandidatavhandling, för detaljer se Härmä 2011: 5-6

2.2 Påsk

Ordet *pesach* kommer från hebreiska och hänvisar till den judiska påsken, även om festen inte exakt motsvarar den kristna påsken (Swahn 2007: 135). *Pesach* var en fornhebreisk herdefest och den firas till minne av uttåget ur Egypten. Ordet är också en utgångspunkt för det svenska ordet *påsk*. Trots att orden *Easter* och *Oster* från England och Tyskland baserar på den germanska gudinnan och festen som hölls till hennes ära, det svenska ordet *påsk*, liksom det franska ordet *pâques*, är avledd från det hebreiska ordet. (Swahn 2007: 135, se även SAOB 25.4.2013)

Bringéus (1981: 130-142) presenterar de viktigaste helgdagarna som hör till den s.k. stilla veckan; palmsöndagen, dymmelonsdagen, skärtorsdagen, långfredagen, påskaftonen och påskdagen. Veckan före påsk har en viktig ställning i kyrkoåret och under denna vecka har kyrkan strävat efter att uppmuntra människor att delta i det religiösa livet. Palmsöndagen anses vara början av stilla veckan och på denna dag anlände Jesus till Jerusalem där folk tog emot honom med palmkvistar i händer. Nuförtiden firar man denna dag främst genom att dekorera altaret med palmkvistar. I de nordiska länderna användes björk- och videkvistar i stället för palmkvistar. Genom att välsigna och sätta upp kvistar visade man glädjen av Kristi seger och eviga livet. (Häkkänen et al. 2012: 18)

Dymmelonsdagen², då påskfriden inleddes, fick sitt namn från traditionen att ersätta metallen i kyrkklockorna med en klockkläpp av trä (Bringéus 1981: 134). På skärtorsdagen som är känd som dagen då Jesus tvättade sina lärjungars fötter och instiftade nattvarden, borde man undvika för hårt arbete. Tidigare var skärtorsdagen årets största nattvardsgång, men Bringéus (1981: 134) hänvisar till Malmö-undersökningen från 1963 som indikerar att antalet nattvardsbesökare är på väg att minska.

Långfredagen firas till minne av Jesu korsfästelse och död och den är en av de viktigaste helgdagarna under kyrkoåret. Dagen kallas ibland för den stora sorgens dag och den präglades av tystnaden och en tung och tryckande stämning. Förr i tiden var sorg över Jesu död synlig överallt i samhället; alla onödiga sysslor var förbjudna, maten borde vara så enkel och asketisk som möjligt och barn hade inte lov att leka. Butiker och restauranger var tvungna att hålla dörrarna stängda, och ändå fram till 1969 var det förbjudet att anordna offentliga nöjeställningar. (Nordiska-museet

² "Dymmel" är ett gammalt ord, och dess ursprung är i ordet "dum" men med bibetydelsen "stum" (Swahn 2007: 132). När svenskarna fortfarande hörde till den katolska tron, fick kyrkklockorna inte ljuda som de gör nuförtiden.

29.4.2013) Dagen innehöll många traditioner som t.ex. seden att äta fisk och hissa flaggan på halv stång (Bringéus 1981: 136-138). Överallt i Sverige var denna dag också dagen då föräldrar och barn bytte roller. Då fick barnen möjligheten att piska sina föräldrar med påskris. Denna ”långfredagsrisning” var tänkt som en påminnelse om Jesu lidande.

Av påskaftonens många traditioner lyfter Bringéus (1981: 138-141) fram t.ex. påskbrevet och påskeldarna. Påskeldarna, som ursprungligen uppstod från den folkliga motsvarigheten till kyrkans påskljus, tändes för att fördriva trolleri och häxor. Enligt en annan synvinkel hjälpte påskeldarna att hålla rovdjur borta från boskapen. Det var en ganska vanlig uppfattning att även andra eldar som tändes under året hade en skyddande betydelse för boskapen. I dagens upplysta miljö har eldarna huvudsakligen förblivit som traditioner, och de knippas inte längre samman med särskilda vidskepelseer lika starkt som förut.

Under 1900-talet spred sig seden från Stockholms förorter att barnen klädde ut sig till påskkärringar och gick runt byn (Bringéus 1981: 134). Denna sed hade inte tidigare varit kopplad till en viss dag, men under åren har det blivit vanligt att göra det på skärtorsdagen eller på påskafton. Dessa små häxor delade påskbrev, eller m.a.o. ritningar, som var dekorerade med bilder av en påskgumma eller påskgubbe med kvast, spisraka och kaffepanna eller smörjehorn (Nordiska-museet, 23.1.2013). I vissa delar av Sverige lade man även godis i påskbrevet, men det var inte heller ovanligt att inkludera ett litet rim med ritningen. Brevet och teckningarna lämnades till vänner och grannar men oftast som anonyma, för att mottagarna skulle gissa vem som skickade dessa hälsningar. Swahn (2007: 140) konstaterar att det som förr i tiden ansågs vara skrämmande och mystisk, dvs. trolldom och magi, har idag blivit ett nöje för barn. Swahn (2007: 140) hänvisar med påskkärringar till barn som var klädda i långa kjolar och som bär kaffepannor med sig och gick från dörr till dörr i hopp om godis och småpengar.

Påskdagen representerar glädjen i kristendomen, eftersom den firas till minne av Jesu uppståndelse. På grund av detta används mäktiga och ljusa färger i gudstjänster. Förr i tiden ansåg man att även solen dansade tidigt på påskdagen. (Häkkänen et al. 2012: 18) Det var en vana för många ungdomar att vakna tidigt och titta på ”solens dans” genom ett svartat glas. Dagens glädje uttrycktes också genom att smycka grav med påskliljor. (Bringéus 1981: 141)

Förr i tiden präglades påsken av en stark inlevelse i Jesu lidande på korset (Swahn 2007: 138). Av denna anledning eftersträvade man att skapa en så dyster stämning som möjligt. I Sverige började man först på 1970-talet visa andra filmer än olika versioner av Jesu lidande. I dag verkar påsken ha

förlorat en del av sin religiositet. För många svenskar innebär denna helg främst fyra dagars ledighet. Tidpunkten förknippas ofta med sådana aktiviteter såsom trädgårdsskötsel, segelbåtens sjösättning eller första besök i sommarstugan. På grund av påskens rörliga tidpunkt firar man denna helg ibland fortfarande i vintriga sysslor såsom i vintersport.

2.2.1 Mat och dryck

Med tiden har påskan blivit en stor fest som mestadels fokuserar på maten. Detta kan vara en följd av att man var tvungen att fasta före påsk (Swahn 2007: 138). Eftersom ägg och kött var förbjudna maträtter under fastan, njöt man av dessa rätter speciellt mycket under påsk (Nordiska-museet 23.1.2013). Man har påstått att äggens särställning som påskrätt härstammar från faktumet att hönsen börjar värpa vid påsktiden, men detta påstående har förkastats pga. påskens växlande och rörlig tidpunkt (Bringéus 1981: 143). Påskäggens särställning syns också i att de ofta ges som gåvor och t.ex. på 1800-talet delades ägg för tjänstefolket som tack för arbetet. En av avledningarna till att ägget är så populär maträtt är troligen att den anses symbolisera återfödelse som är påskens centrala tema (Nordiska-museet 27.2.2013).

I dag har olika fiskrätter blivit alltmer sedvanliga i påskbordet. Fisk serveras i en mängd olika former; t.ex. sill, böckling, Janssons frestelse och lax är bland många svenskers favoriter (Nordiska-museet 27.2.2013). Under 1900-talet blev påskalammet en typisk maträtt under påskan. Nuförtiden innehåller påskdagens meny ofta en vitlöksspackad lammstek med anglosaxiskt mintgelé (Swahn 2007: 149).

2.2.2 Andra traditioner under påskan

Idag skickar man kort till vänner och bekanta för att önska dem gott nytt år eller god jul, men påskkort har blivit vanliga relativt sent. Nyårskorten, Valentinekortet och julkorten kände man redan på 1800-talet, men påskkort skickades inte förrän 1900-talet. (Swahn 2007: 138) Swahn (2007: 138) anser att detta var pga. påskens allvarliga och religiösa sida. Det ansågs inte vara väldigt korrekt att skicka glada och lustiga påskkort när helgen var så nära kopplad till sorg över Jesu död.

Påskdekorationer kan omfatta t.ex. påskhare i porslin eller påskkransar, men i många familjer tar

man också björkris in i huset i god tid före påsk. Således öppnar deras blad precis i tid för påsk och dess spröda grönska är ju en dekoration i sig. Dessa ris fick namnet ”påskris” och de har varit särskilt populära i östra Sverige. Idag är påskris som är dekorerat med mångfärgat dun inte så sällsynt utan denna påskdekoration har spridits till hela landet. (Swahn 2007: 144-145)

Ägget var inte bara en väsentlig del av påskens matbord, utan det var nära kopplad till andra påsktraditioner. Påsken kan anses vara ett undantag från den vanliga attityden, för då hade man lov att leka eller spela med maten, dvs. med äggen. (Swahn 2007: 147) Många ungdomar skickade ägg som gåvor till varandra och då var det förstaeligt att man ville göra dem så vackra som möjligt. Ägget var ofta utrustat med namn och årtal, men de kunde också färgas. Färgning av ägg på påskafton har varit en tradition främst i södra Sverige, alltså i Skåne och Halland, och det första omnämmandet av denna sed härstammar från 1700-talet. (Bringéus 1981: 144) Bland de övre klasserna skickades ägg som var gjorda av glas, porslin eller rent av ädla metaller (Swahn 2007: 147). I dagens Sverige kan äggmålning framkomma i olika delar av landet, men dessa färgade ägg har fått en stark konkurrent av choklad- och marsipanägg, liksom av påskägg av papp, fyllda med godis (Bringéus 1981: 144).

En av de talrika traditioner som tyskarna förde med sig är påskharen. Denna sk. påskens jultomte, är ett ganska nytt inslag i svenskarnas påsktraditioner. Det första omnämmandet av påskharen fanns i tidningen ”Sydsvenska Dagbladet Snällposten” år 1901. Till en början var det bara i de tyska invandrarfamiljer där barn sökte efter ägg som sina föräldrar hade gömt i våningen eller i trädgården. Ganska snabbt upptäckte dock de tyska chokladfabrikanterna och de svenska konditorerna en lämplig marknadsnisch och nuförtiden säljs en massa ihåliga chokladharar under påsken.

Att leka med mat kulminerade i påsken med olika slags lekar och tävlingar (Swahn 2007: 150). Lekar hade många former men det var alltid hårdkokta ägg som man tävlade med. De mest kända lekarna var äggpickning, som var en tävling för vuxna, och äggrullning, vars målgrupp var barn. (Bringéus 1981: 146-147) Äggpickningen har sina rötter i Skåne, medan äggrullningen kunde man stöta på i mälardalskapens städer och i Stockholm (Swahn 2007: 151). Äggrullningens princip var att bygga upp en ränna av taktegelpannor och sedan släppa ett ägg vid rännans krön. Målet var att det rullande ägget skulle träffa någon annans ägg, som hade kastats ned och som var uppradad en bit från rännans mynning. Man kunde också tävla om vems ägg går längst.

2.3 Första april

April, april, din dumma sill,

Dig kan jag lura vart jag vill!

Maj, maj måne

Jag kan lura dig till Skåne

Dessa rim kan man höra varje år den första april, då man har lyckats lura någon eller fått någon att göra någonting dumt (Nordiska-museet 27.2.2013). Första april är den dagen på året då det är tillåtet att lura vem som helst (Swahn 2007: 128). Första april kan anses vara mestadels en västeuropeisk sed, men dess ursprung är fortfarande ett mysterium. Man har uppfunnit en rad olika förklaringar till dagens ursprung, men faktumet är att skälet till att fira första april är okänt. Vårfester med olika lurendrejerier har funnits i många kulturer runt om i världen men traditionen dök upp i Sverige på 1670-talet (Swahn 2007: 129). Till Finland anlände aprilnarrandet först på 1800-talet.

Syftet med första april var att skämta utan allvarliga konsekvenser, men en förödmjukelse i viss mån var tillåten. Förr var ett vanligt aprilskämt att skicka ut folk på omöjliga uppdrag eller sända falska meddelanden till vänner och grannar. I dag är det främst massmedia som håller traditionen vid liv. Aprilskämten handlar ofta om aktuella teman eller om politik och byråkrati. Ibland kan man hitta på helt nya uppfinningar. Ett av de mest kända aprilskämten går tillbaka till år 1962, då Kjell Stensson lurade människor att titta på TV genom en nylonstrumpa för att få färg-TV. (Nordiska-museet 27.2.2013)

Vad är då ursprunget till de tidigare nämnda rimmen? Det skulle vara lätt att tro att de bara råkar rimma, men det finns fler förklaringar än detta. Det verkar inte vara en slump att det är just en sill som nämns i rimmen, eftersom orden som har med fisk att göra också upprepas i sådana språk där de inte helt rimmar på april. T.ex. i Tyskland är ordet som används ”Hering” och i Frankrike är det ”Poisson d'avril”. Man kan också anta att sillen har valts till rimmet, eftersom den anses vara en fisk som lätt låter sig fångas och därför passar perfekt för aprilramsans. Ändå finns det även ramsor där den lättlurade kallas för någonting helt annat, t.ex. en gök. (Swahn 2007: 131) Den finska

aprilramsan är en motsvarighet till det svenska rimmet, för man kallar den lurade också för ”sillen”. I den finska aprilramsan rimmar även ord väl med varandra. (Institutet för de inhemska språken, 16.5.2013)

2.4 Valborgsmässoafton

Valborgsmässoafton, eller Valborg som den kallas i folkmun, är en väldigt gammal fest, som kom till Sverige från Tyskland under medeltiden. I Sverige, liksom många andra länder, var det en sed att tända bål i det fria någon gång under våren. Forskare är dock oense om vad som ursprungligen var orsaken till dessa bål. Somliga anser att bål tändes för att skrämja bort rovdjur inför husdjurs betessäsong medan andra tycker att orsaken ligger i övernaturliga föreställningar t.ex. bålet ses som ett skydd mot häxor. (Swahn 2007: 152-154) Detta bål kan också kallas Majbål, Majbrasa eller Valborgsmässobål/Valborgsmässoeld och i delar av norra Sverige är det också känd som Majkase (Traditioner.se 17.8.2015). I olika delar av Sverige tändes eldar vid olika tidpunkter. I andra landsändar tänds bål på påskafton, på Kristi himmelfärdsdag eller på midsommar, men i enlighet med Stockholmsmodell började man anse valborgsmässoafton som ”den riktiga dagen”. Enligt Swahn (2007: 156) är det nästan bara de västsvenska påskeldarna som bjuder valborgsbål motstånd. Nuförtiden är det huvudsakligen arbetar- och folkrörelseorganisationer eller villaföreningar som ansvarar för arrangemang av valborgseldar och fester (Nordiska-museet 17.8.2015). Ibland finns det en manskör som sjunger traditionella vårsånger när bålet tänds, men detta är ett ganska sent och borgerligt tillskott till båltraditionen. Välkända låtar som sjungs på valborgsmässoafton är ”Sköna maj välkommen” och ”Vintern ra..”. (Swahn 2007: 154) Valborgsmässoafton är också ett av de få tillfällen att ha på sig sin studentmössa (Traditioner.se 17.8.2015).

För länge sedan tillhörde det valborgsmässoafton i södra Sverige att ”bära maj i by” bland ungdomarna. Med spelmän gick man från gård till gård och sjöng stumpar. Nästa dag, första april, brukade man samlas till kalas där man dansade, åt och söp. Kalas av detta slag ansågs ofta något lastbart. (Swahn 2007: 152) Ungdomstemat har alltid varit kopplad till Valborg och nuförtiden ser många unga människor valborg som en möjlighet att bryta mot normer. Efter 1800-talet har valborg ansetts vara förknippad med superi och alkoholkonsumtionen har visat sig öka under denna fest. (Nordiska-museet 17.8.2015)

Swahn (2007: 157) påpekar att det är intressant och unikt att valborgsmässoafton länge existerade i

det svenska samhället som en sorts muntlig almanackstradition, för denna dag fick sin plats i den svenska almanackan först i 1901. Valborg har fått sitt namn efter den brittiska abbedissan Valpurgis, som levde på 700-talet. Man trodde att oljan som sipprade ur hennes sarkofag botade alla sjukdomar och kyrkan kanoniserade abbedissan den första maj. På detta vis blev valborg hennes helgondag.

2.5 Midsommar

Midsommar är den nordiska sommarens höjdpunkt och en av de största och käraste högtider som man firar i Sverige. Svenskar och finnar firar denna dag till minne av Johannes Döparens födelse, medan i Danmark och Norge kallas midsommaren för Sankt Hans (Kalasguiden, 29.4.2013). I almanackan infaller Johannes Döparens dag den 24 juni, men efter kalenderreform, som trädde i kraft 1953, blev midsommaren en rörlig helg och den kan infalla under tidsperioden 20-26 juni (Bringéus 1981: 198). Midsommarafton, som alltid infaller på fredag, är den egentliga festdagen och då dekorerar man huset med löv och dansar kring midsommarstången.

Man har firat Johannes Döparens dag på samma sätt i nästan hela Europa, och t.o.m utanför vår kontinent; genom att tända bålur ute i det fria. En förklaring till dessa midsommareldar anknyts till midsommandagens ställning i det astronomiska året. Sommarsolståndet daterar sig till närheten av midsommar, alltså på den 21 eller 22 juni. Då når solen sin högsta punkt på himlavalvet och hädanefter börjar dagarna bli kortare. I forntida kulturer där solen var ett föremål för dyrkandet, följde man noggrant solens olika läge under året. Med de värmande midsommareldarna försökte man ”göda” solen och förlänga den ljusa tiden. (Swahn 2007: 22) Seden att tända midsommareldar levde kvar i Sverige långt in på 1900-talet, men under tiden har den förtvinats. Bringéus (1981: 210) hänvisar till förbudet om att efter den 1 maj tända eldar utomhus utan särskilt tillstånd. Detta förbud baserar sig på brandfaran, men långt innan förbudet trädde i kraft, hade midsommareldar ersatts av påsk- eller valborgsmässaeldar. Man kan fortfarande upptäcka midsommareldar i Sveriges grannländer; i Finland, Norge och Danmark.

Midsommarstången, som ofta anses vara den egentliga symbolen för midsommar, har en lång historia och, trots övertygelser, ett utländskt ursprung. Början för historien om midsommarstången leder sitt ursprung från frankernas ”majfält” och från vapenlekar som man idkade då. En av dem var målskjutning där man sköt en fågelbild med båge och pil. Denna bild, som kallades papegoja, låg på toppen av en hög stång. Man praktiserade denna ”papegojskjutning” som en sportgren och seden började snabbt spridas längs västra Europa. Vid ankomsten till de germanska länderna mötte den en

annan tradition, varifrån den fick intryck av. Många människor hade som sed att pryda sina hem med grönt; alltså med björkvistar, löv och blommor. När dessa två traditioner möttes, fick papegojastången en ny form, när man började klä den med blommor och grönt. Som ett minne från den gamla traditionen, hade man en tupp eller någon annan fågel i toppen på stången. (Swahn 2007: 23-24)

Hur landade seden om majstänger till Sverige då? Under medeltiden emigrerade många tyskar till Sverige med förväntningen att dra nytta av de svenska naturtillgångarna och handelsmöjligheterna. Dessa tyska invandrare förde med sig sina egna seder och bruk vid helger och högtider. I själva verket härstammar en stor del av de mest populära traditionerna i dagens Sverige från dessa immigranter. Det orsakade dock svårigheter att dekorera stången vid samma årstid i Sverige som i Tyskland. Eftersom naturen inte blomstrade så grönskande i maj, överfördes denna sed till en tidpunkt då material till dekoreringsen var tillgängliga. Av denna anledning kallas midsommarstången fortfarande majstången i några sammanhang. Till en början fanns stängerna bara i städerna, där de flesta av tyskarna var bosatta i, men så småningom började de sprida ut till landbygden. I byarna tävlade man om att ha den högsta och finaste majstången. Bland den kristna kyrkan tyckte man inte om denna sed med allt dansandet och firandet, och präster försökte rensa bort den ovälkomna traditionen på 1800-talet. (Swahn 2007: 24) Många ”permanenta” majstänger, som hade fått stå kvar året runt, revs ner och majstänger lystes med sin frånvaro i de strängt religiösa delarna av landet under många decennier av 1800-talet (Passagen, 2.5.2013). Trots motståndet överlevde traditionen och idag organiseras dansen kring majstången av många kommuner eller föreningar (Bringéus 1981: 202).

Liksom många andra helgdagar, anses midsommaren och i synnerhet midsommarnatten vara full av magi. Midsommarnatten är starkt kopplad till förutsägelser av kärlek. Den mest kända förutsägelsen är säkert seden att lägga blommor under kudden och, som ett resultat av detta, se drömmar om den blivande maken, men om man ville vara säker och få de bästa resultaten, borde man följa vissa regler väldigt noggrant. Reglerna kunde dock variera en hel del mellan byarna. Enligt olika källor behövs det sju eller nio blommor. I vissa byar påstod man att blommorna borde plockas på lika många gårdars ägor eller att blommornas namn borde börja på samma bokstav. Fastän syftet med de flesta förutsägelserna var att få veta vem den blivande mannen är, fanns det också förutsägelser som tipsar om makens karaktäristiska drag. (Swahn 2007: 28)

Enligt Kalasguiden (2.5.2011) börjar man midsommarafton nuförtiden genom att samla in blommor och andra dekorationer för att pryda hemmet och midsommarstången. Från blommor och kvistar

binder man kransar som flickorna lägger runt huvudet. Många kvinnor klär sig i blommiga klänningar eller har någonting annat ”somrigt” på sig. I många svenska hem plockas den svenska folkdräkten fram. Senare samlar man runt midsommarstången för att sjunga, dansa och leka traditionella danslekar eller ringlekar. Denna sed är speciellt kärkommen för barn och unga sinnade, men vuxna fortsätter ofta kvällen genom att dansa i de svenska folkdansers takt. (Kalasguiden, 2.5.2013)

Tidigare hörde filbunke och lutfisk till midsommarens matbord (Swahn 2007: 30). Detta var inte p.g.a. brist på sill, utan lutfisk bara råkade vara allmänt betraktad som en högtidlig maträtt. Man åt lutfisk, förutom på midsommaren, vid jul och på både bröllop och begravningar, så även dess doft kunde påminna om feststämningen. I äldre tid var mjölkprodukter inte så lätt tillgängliga under vintern, eftersom korna sinade. På grund av detta kändes fil som en riktig lyx. Varför åt man inte de lätt tillgängliga nypotatisarna då? När man levde i fattigdom och nöd, grävde man inte potatis upp innan de var så stora som möjligt. Om man hade ätit potatisar när de var plommonstora, skulle det ha betraktats som ett slöseri med Guds gåvor. Nuförtiden, när folk lever i överflöd och det fanns inte brist på mat, hör färskpotatis väsentligen till midsommarbordet. Förutom potatis äter man sill, gräddfil, gräslök och jordgubbar med mjölk, grädde eller glass. Matbordet dekorerar med blommor och svenska flaggor. (Swahn 2007: 30)

2.6 Jul³

Julen är en årshögtid som omfattar många traditioner och seder, men varifrån härstammar alla dessa vanor kring denna unika högtid? Vad är ursprunget till vår allra käraste fest? Det är ett välkänt faktum att julen firas till minne av Jesu födelse, men traditioner kring julen har uppstått för längre sedan. Ursprungligen firades jul vid trettonhelgen, men firandet överfördes till den 25 december på 300-talet och samtidigt ersattes den gamla romerska midvinterfesten. (Schön 1998: 14) I den antika romerska kulturen var den 25 december tillägnad åt solgudens födelse (dies natalis Solis invicti) (Eskeröd 1953: 167). Enligt Eskeröd (1953: 167) kan solguden ses vara symbolen för själva kejsaren. Följaktligen var julfestens nya datum på sätt och vis ett slags kamp mot hedendomen (Helsingfors stadsmuseum, 8.3.2011).

³ Avsnitt 2.6 om jul grundar sig väsentligen på min kandidatavhandling (se Härmä 2011). Jag har dock omarbetat texten till vissa delar och diskuterar julen i ljuset av flera nya källor.

Två andra romerska fester har också haft en stor inverkan på dagens julfirande: Saturnalierna och Kalendefesten, det romerska nyåret. Saturnalierna var en gammal glädjefest som firades den 17 december till guden Saturnus ära. Festen pågick cirka sju dagar och under den tiden var den traditionella stränga romerska samhällsordningen helt bakvänd och socialklasser blandades. I dåtidens Rom började den bestående traditionen att skicka gåvor till varandra. Under Kalendefesten, som firades den första januari, var det också ganska vanligt att ge gåvor till vänner och familjemedlemmar. (Eskeröd 1953: 167) Enligt Eskeröd (1953: 167) började de antika romarna att pryda hemmen med gröna kransar.

Fastän julen firas till minne av Jesu födelsedag, finns det enligt Swahn (2007: 90-91) inget skäl att tro att Jesusbarnet skulle ha fötts just på den 25 december. Bibeln ger inte den minsta antydning om vilken tid på året det var då Jesus föddes, så det är osannolikt att förlossningen hade inträffat precis vid den kallaste tiden på året. Swahn (2007: 91) konstaterar att det verkar omöjligt att herdarna skulle ha kunnat tillbringa natten i det fria, eftersom nätterna var rejält kalla i Betlehem i denna årstid. Således kunde man påstå att de kristna fornkyrkans ledare var pragmatiker: man förväntade att det skulle vara besvärligt för invånare att acceptera förlusten av de gamla festivalerna, så de gamla festerna var tvungna att kliva åt sidan när den kristna festen tog dess plats (Swahn 2007: 92).

Swahn (2007: 78) påpekar att reformationen och övergången till den lutherska tron hade bara lite inverkan på den svenska jultraditionen. Några inslag som anses vara för braskande eller spektakulära ströks såsom processioner och kyrkospel. Fastan, som föregick julen på medeltiden, varade från Luciamorgonen till midnatt mellan julafton och juldagen. Tecken som tyder på denna fasta kan man fortfarande se t.ex. i julbordet. Lutfisken var en typisk medeltida fastemat, men denna äts fortfarande av en fjärdedel av svenska familjer.

I Sverige har man kritiserat en hel del ”det moderna sättet” att tillbringa jul långt innan själva juldagen. Ibland verkar det som om man har en idealiserad bild av våra förfäders strängare och anspråkslösare sätt att tillbringa jul. Det påstås att nuförtiden börjar julfirandet alltför tidigt och att ”det tar ut för mycket av julglädjen i förskott”. Det är ändå helt falskt att påstå att de tidigare generationerna hade tillbringat jul för en kortare tid. I själva verket hade våra förfäder många milstolpar på vägen fram mot julen. De viktigaste dagarna inför julen var t.ex. Nikolausdagen, Annadagen, Luciadagen och Tomasdagen. (Swahn 2007: 74)

I dagens Sverige sträcker sig julfirandet från slutet av november till trettondagen. I slutet av november börjar man sätta upp jullampor, julgardiner, stjärnor och tomtar samt lyssna på julmusik.

Under den här tiden kommer utomhusgranarna upp på gårdar, gator och torg. I själva verket börjar jultiden och det nya kyrkoåret med första söndagen i advent. Det krävs mycket arbete och skurning för att huset ska vara städlat och rent på julafton, men förr var allt arbetet som kunde störa eller göra för mycket bråk förbjudet under adventstiden för man var rädd att "björnen vaknar i sitt ide". (Schön 1998: 15-16) I mitt undersökningsmaterial är julen den fest som beskrivs mest exakta av alla fester, så jag tycker att det är viktigt att behandla juletid väldigt grundligt i bakgrund - delen.

2.6.1 Juldekorerering

I äldre tid var det en ganska allmän sed i Sverige att sätta upp julstänger vid gården eller på båda sidorna om förstukvisten (Eskeröd 1953: 177). Julstänger var granar som var avbarkade med bara kvistarna kvar i toppen. Utomhus satte man också upp julneken, som var en havrekärve till fåglar (Schön 1998: 16).

Inomhus var det en sed att bredda halm på golvet (Eskeröd 1953: 180). Vid gamla tiders julfirande sov man ofta på det hårda och kalla golvet där halmen fick vara en bädd för många. Eskeröd framhäver dock att det fanns många andra medel att pryda huset för julhögtiden. På väggarna hängde man upp målade bonader och bildvävnader. Under 1900-talet blev julgranen det viktigaste inslaget i julfirandet hos nordborna, men en gran inomhus kommer ursprungligen från Tyskland och Schweiz (Swahn 2007: 82). Det var Martin Luther som var i en grundläggande roll med spridningen av julgranen till stora delar av Europa, eftersom han ansåg att julen skulle firas i hemmen, inte ute på gåtorna. Av detta skäl har protestantismen fått smeknamnet "julgransreligion". Fram till mitten av 1800-talet var de flesta julgranar så kallade "bordsgranar"; små granar som placerades i mitten av bordet och dekorerades med godis, ljus och allehanda dekorationer. Från 1850-talet började dock de takhöga granarna att dyka upp i hemmen och på 1930-talet blev de illuminerade utomhusgranarna allmännare på torg och gator (Swahn 2007: 82). Traditionella julgransprydnader i svenskarnas julgran är t.ex. pepparkakor, svenska flaggor, pappersremсор och äpplen (Schön 1998: 20).

Ljuset och elden har en viktig roll vid jultiden för julen infaller under den mörkaste och kallaste tiden på året (Eskeröd 1953: 186). Före jul stöpte kvinnor ljus av talg från djuren, främst fårtalg eller den talg som blev kvar efter grisslakten (Schön 1998: 16). Först och främst var syftet med elden att värma huset, men många övernaturliga föreställningar anknöts till elden (Eskeröd 1953: 186). Vanligtvis satt man runt elden på julkvällen (Schön 1998: 21). När den elektriska belysningen

kom i bruk, uppstod ett par nya seder. Sådana var t.ex. adventsljusstaken och adventsstjärnan. (Schön 1998: 24)

Enligt Schön (1998: 24) är de vanligaste blommorna under jultid t.ex. hyacint, julstjärna, julbegonia, azalea och amaryllis. Seden att kyssa under misteln kom till Sverige ungefär vid sekelskiftet 1900 (Schön 1998: 24).

2.6.2 Mat och dryck

För många är julmaten den viktigaste delen av festen, men hurdana förberedelser behövdes för att få allting på bordet och vilken typ av mat är traditionell på det svenska julbordet? Traditionell julmat med gröt och skinka var länge främst de fattigas festmat. Dessa födoämnen åt man vare sig det gällde bröllop, begravning eller helg. Överklass brydde sig mera sällan om sådana maträtter som lutfisk eller risgrynsgröt, så ett unisont julbord överallt i Sverige är bara de senaste årens företeelse. (Swahn 2007: 86) Nuförtiden ser det moderna julbordet väldigt likadant ut oberoende av vilken region det gäller, men innehållet av julbordet varierade i hög grad förr i tiden (Svenska Julbord, 8.3.2011). Det är ett ofta upprepat påstående att julskinkan åt man i alla delar av Sverige, men ingen bekräftelse på detta har getts. I Norra Sverige bestod julmaten mestadels av nötkött och får och det var egentligen ganska sällsynt att äta fläsk. I Södra Sverige har man dock ätit fläsk överflödande mycket. (Swahn 2007: 88) Schön (1998: 16) konstaterar att den gamla vanan var att äta andra delar av grisen vid jultiden och spara skinkan till våren. Själva grisslakten och dess tidpunkt varierade beroende på landsdelen. Enligt Schön (1998: 16) brukade man ta död på grisen så nära julen som möjligt, men t.ex. i Västsverige skedde grisslakten vid Luciadagen. Grisslakten var inget kvinnögöra, men det var ofta en kvinna som tog emot blodet (Schön 1998: 16). Swahn (2007: 86) konstaterar att man brukade slakta grisar vid den stora höstslakten, men med tiden blev det vanligt att spara en eller två grisar till jul. När en gris slaktades på Luciamorgonen, fick man betydligt mera välsmakande mat till julbordet. Vanligtvis var man tvungen att använda stora mängder salt som en konserveringsmetod, så för många var det en stor njutning att få äta färskt kött ”utan att saltkristallerna gnisslade mellan tänderna”. I dagens Sverige äts fläsk i många olika former och bordet dignar under skinkor, syltor, griljerat grishuvud med äpple i munnen osv. (Swahn 2007: 86)

Olika fiskarter var vanliga på det svenska julbordet. Enligt Schön (1998: 17) var de populäraste fiskarterna t.ex. abborre, gädda, sik, gråsej och saltlånga (en saltad och och/eller torkad långa, som numera används som synonym till kabeljo (SAOB 28.4.2013)). I kuststäder ersatte julgäddan

skinkan som julens viktigaste maträtt. Regional variation verkar förekomma också i samband med vad som serveras med kött och fisk; sydsvenskar äter senapssås med lutfisken, medan stockholmare prefererar gröna ärter eller béchamelsås (Swahn 2007: 88). En vanlig svensk sed var att doppa i grytan. Eftersom det var förbjudet att äta kött på riktigt innan den egentliga mattiden, var det vanligt att ta små godbitar genom att doppa bröd i köttspadet (Schön 1998: 18).

Storbaket till jul var ett arbete som krävde mycket tid och kraft, eftersom man ville att brödet räcker långt fram på sommaren (Schön 1998: 16). I olika delar av Sverige användes olika arter av spannmål, men de vanligaste var råg, korn och havre. Att baka bröd av vete var sällsynt. Nivån av välstånd påverkade starkt julbordets innehåll, men även för de fattiga var julen den enda tiden på året, då man kunde äta tills magen var full (Eskeröd 1953: 182). Man tog alltid hänsyn till de fattiga när julmaten lagades. I allmogekulturen brukade man dela ut julhögar till familjemedlemmar och tjänstefolk. Julhögens viktigaste innehåll var brödet, men även andra julens delikatesser inkluderades. (Skåne mejerier, 12.3.2011)

Nuförtiden finns det många som inte kan tänka sig julen utan risgrynsgröt, men denna delikatess har hört till det svenska julbordet bara i cirka 100 år. Däremot har pepparkakor varit en tradition sedan länge, antagligen från medeltiden. (Schön 1998: 17) Enligt Schön (1998: 17) känner alla svenskar till ramsan ”man blir snäll av att äta pepparkakor”. Även om många invandrare har fört med sig nya och exotiska smaker, följer man fortfarande den gamla svenska traditionen i julbordet. Under de senaste decennierna har dock kalkon och plumpudding, som ursprungligen kommer från England, funnit en plats i svenskarnas julbord. (Swahn 2007: 88)

Vilka var de vanligaste dryckerna under jultid i Sverige? Schön (1998: 14) anser att en av julfirandets viktigaste delar var öldricket. I det hedniska julfirandet drack man öl på ett rituellt sätt och då kallades julfirandet för ”att dricka öl” (Schön 1998: 14). Glögg blev inte omedelbart en svensk jultradition när den kom till landet i början på 1800-talet, utan det var länge en dryck endast för överklassen (Schön 1998: 18).

Vid det svenska julbordet fanns det en balans mellan humor och allvar (Schön 1998: 18). Man läste upp grötrim som kunde vara antingen knepiga eller enkla. Ingen kunde smaka på gröten innan detta. Schön (1998: 19) framhäver att även olika sorters spådomar tillhörde måltiden. Spådomars innehåll varierade i stor utsträckning, men en av de mest kända spådomarna är att den som får mandeln i sin gröttallrik ska bli gift under kommande år.

2.6.3 Andra traditioner under jultiden

Som det tidigare framkom, uppstod seden att skicka gåvor till varandra i det antika Rom. Förr i tiden var julklappar anonyma. Namnet *julklapp* kommer från seden att kasta in skämtgåvor och klappa på dörren efter det. (Eskeröd 1953: 188) De första hänvisningarna till jultomten kan hittas från 1864, men då var jultomten inte en likadan fryntlig utdelare av klappar som han nuförtiden är, utan han var satiriskt beskriven som en illasinnad och fet man, som stod och tittade på när magra barn dansade kring julgranen. Jultomten kan anses vara någon besynnerlig kombination av det katolska helgonet Sankt Nikolaus och den nordiska folktorns gårdvar, danskarnas och norrmännens Nisse och svenskarnas ”tomte(gubbe)”. (Swahn 2007: 83) Schön (1998: 20) konstaterar att det var julbocken som senare i tiden kom med klapparna och att i slutet av 1800-talet tog jultomten över julklappsutdelningen från julbocken, medan Swahn (2007: 83) anser julbocken vara främst en finsk uppfinning, men beräknar den ännu in i samma kategori med andra julklappsutdelare. Jultomtens moderna utseende och status som julsymbol härstammar från Viktor Rydbergs saga ”Lille Viggs julafton” och dikt ”Tomten” samt från Jenny Nyströms tomteporträtter. Denna ”dvärgtomte” fick gå ur vägen för den sk. ”Coca-Colatomten” i 1930-talet. Tack vare den effektiva reklamen började man hålla den Coca-Cola drickande ”tjockis-Santa” för den idealistiska jultomten. Vad som är exceptionellt för den nordiska jultomten är att han kommer rakt in genom dörren och frågar ”Finns här några snälla barn?” snarare än att klättra ner genom skorstenen och smyga runt huset för att sätta gåvor i strumpor medan barn sover i lugn och ro. (Swahn 2007: 83)

Det religiösa innehållet i julen syns i form av en midnattsmässa eller en julotta (Schön 1998: 24). Swahn (2007: 92) konstaterar att juldagen var den enda dagen på året då det var tillåtet att hålla tre mässor: en vid midnatt, en tidigt på morgonen och en vid vanlig högmässotid. Julkyrkan besöks av många svenskar som aldrig annars går i kyrkan (Schön 1998: 24). Den gamla vanan att fara till julottan med häst, släde och klingande bjällror var fortfarande vid liv på 1950-talet (Eskeröd 1953: 193). Swahn (2007: 92) anser dock att dagens julor i sydligare delar av Sverige inte lämpar sig till denna romantiska slädfjärd. Efter andra världskriget har julaftonseftermiddagens julbön blivit den mest besökta av kyrkans gudstjänster, men julottan hade en statusposition för en lång tid (Swahn 2007: 92). Fastän julottan börjar tidigt på morgonen, trodde man att det är farligt att komma alltför tidigt till kyrkan, för då firar de döda sin julotta (Eskeröd 1953: 194).

2.7 Nyår

Nuförtiden tar man för givet i Västerlandet att det nya året infaller den 1 januari, men det har inte alltid funnits enhällighet om tidpunkten för årets första dag (Swahn 2007: 94). Hänvisningar till gamla nyårs tidpunkter kan hittas i almanackan. Med tanke på nuförtiden skulle det vara logiskt att skottdagen placeras i slutet av december i stället för slutet av februari. I romarriket firades nyår den 1 mars, varav man hittar orsaken till skottdagens konstiga tidpunkt. Man kan också undra varför september betyder ”den sjunde” fast månaden är den nionde om man beräknar från januari. Återigen finns orsaken i den gamla platsen för nyår, den 1 mars. Den 1 mars återstod som nyårsdag ända till 153 före Kristus. Traditionellt var nyårsdagen en tillträdesdag för alla nya konsulter och högt uppsatta ämbetsmän, som också var ansvariga för den militära makten i det antika Rom. De nya konsulerna hade svårigheter med att hinna vapenöva soldaterna för sommarens krig när riket och armén började växa. Av denna anledning beslutade man att flytta konsulsbytet och nyåret till den 1 januari. (Swahn 2007: 94)

Den kristna kyrkan såg ned på den romerska seden att fira nyår med rejäla fester och därför bestämde man att flytta kyrkoårets början till juldagen (Swahn 2007: 94). I Sverige höll man denna dag som årets första dag ända till 1500-talet. I den kristna kyrkan firade man dock den 1 januari som dagen då Jesu blev omskuren. Som Swahn (2007: 94) konstaterar, allt verkar kunna göras till anledning för en fest! I England höll man den 25 mars som nyårsdag, eftersom man antog att Jesus var född på den dagen. Detta datum övergavs först år 1753.

På grund av den västra och östra kyrkans meningsskiljaktigheter var östkyrkan ovillig att följa direktiv som kom från Rom. Av denna anledning firade man nyår den 1 september som anses vara den dag då Gud började skapelsen av världen. I borgerliga kretsar firades nyår enligt den gamla seden, alltså den 1 mars. I Ryssland hade man länge förfarit enligt den östliga kyrkan, men när Peter den store tog makten, ville han göra sitt land mer västerländskt och därmed blev den 1 januari nyårsdagen också för ryssar. Peter den store följde dock den julianska kalendern, medan påven Gregorius XIII hade redan år 1582 lanserat den gregorianska kalendern, som svenskarna började följa efter år 1753. Ryssarna var de sista från västerlandet att acceptera denna reform och detta skedde inte innan år 1918 när bolsjevikerna tog makten. (Swahn 2007: 95-96)

Liksom vid andra helgdagar är det främst den föregående aftonen som man firar. Mångahanda förutsägelser ingick i nyårsfirandet och deras syfte var att utröna eller påverka det stundande årets händelser. För många ogifta kvinnor var nyårsafton en möjlighet att få veta om de kommer att gifta sig i år. Kvinnan borde vandra i skogen mitt i natten och fråga månen: ”Kära nyårsny! Vems skjorta

skall jag sy, vems kaka skall jag baka, vems maka skall jag bli?” Efter det borde hon öppna en psalmbok, som hon hade tagit med sig, och öppna den i en slumpmässig sida. Om hon öppnade boken på sådan sida där det fanns en bröllopspsalm, skulle hennes bröllopsdag vara under det kommande året. (Bringéus 1981: 96-97) Det finns dock många olika versioner om denna förutsägelse och Swahn (2007: 98) omtalar en liknande sed som kallades för att ”niga för nyårsnyet”. Denna sed skiljer sig från den föregående genom att man borde niga tre gånger för nymånen och den öppnade sidan i Bibeln berättade bara tips om framtiden. Förutsägelser anslöts ofta till om man kommer att bli gift eller hur den blivande maken skulle se ut, men bönderna var ofta intresserade av sina grödor och många undrade också om någon i gården kommer att dö under det kommande året (Nordiska-museet 28.4.2013). I överklassens firande förekom också en mängd olika lekar, såsom seden att slå smält bly i vatten eller äggvita i kokande vatten. Ur de uppkomna figurerna kunde man då läsa det kommande årets öde för var och en. (Swahn 2007: 98)

Bland allmogen firades nyårsafton genom att än en gång njuta av julmat, men denna sed förekom också i många borgerliga familjer långt in på 1900-talet. I dag hör en bubblig dryck, antingen champagne eller enklare bubbelvatten, till nyårsfirandet och människor har övergått från skinkan och gröt till lyxigare delikatesser såsom hummer och oxfilé. (Swahn 2007: 96)

Tidigare tillbringade ungdomar nyårsafton med att möta framför kyrkan och sedan, antingen utan lov eller med lov, att kliva upp i kyrkotornet och att ”ringa in” det nya året med mycket buller. Om det inte råkade vara ett kyrkotorn i byn, kunde man också ”skjuta in” det nya året med bösskott. Efter första världskriget fick klockringningen en mer organiserad form. (Swahn 2007: 96)

Förr anordnade borgarna ”sylvesterbaler” på nyårsaftonen. Sylvesterbalen hade fått sitt namn efter 1800-talets många namnsdagsbaler, men nuförtiden har sylvesterbalen blivit omdöpt till ”nyårsbal”. Om man vill tillbringa nyårsafton i en sådan nyårsbal, bör man i god tid beställa bord på restaurangen, som sedan ansvarar för buffén och underhållning. (Bringéus 1981: 98-99)

Det råder ingen tvekan om att det var just radion som bidrog till att nyårsvakan placerade sig i svenskt familjeliv (Swahn 2007: 98). Malmö-undersökningen (refererad i Swahn 2007) från 1963 visade att 94 % av de tillfrågade brukade vaka in det nya året, medan denna sed uppstod endast i 67 % av respondenternas barndomshem (Bringéus 1981: 100). Vare sig man tillbringar nyårsafton med att lyssna på radio eller att titta på tv, kan man varje år höra Alfred Tennysons ”Nyårsklockan” som en högtidlig kulmen för det nya året. Fastän sådana förutsägelser, som nämns tidigare i denna avhandling, har nästan försvunnits från det moderna samhället, har den tämligen nya seden att

”avlägga nyårslöften” blivit alltmer populär. Dessa löften ges vanligtvis i hemlighet. (Swahn 2007: 98)

Idag hör fyrverkier väsentligt till nyårsaftonens glädje och redan i skymningen börjar de första nyårsmällarna (Bringéus 1981: 97). Skjutning av raketer kulminerar vid midnatt och nästa morgon kan man hitta pinnar och plasthöljen överallt i naturen. Enligt Bringéus (1981: 98) sköt 25 % av svenska familjer i 1963 raketer, men man kan ganska definitivt påstå att denna sed har blivit allmännare under de senaste decennierna. Många människor tillbringar nyårsnatten i diskotek och krogar, men än fler hemma med vänner och bekanta (Swahn 2007: 96).

Enligt föreställningar skulle den som steg upp tidigt på nyårsmorgon, vara morgonpigga hela nästkommande år (Swahn 2007: 98). Det hörde också till nyårsdagen att folk gick ut på ”nyårsvisit”. Det innebar att man besökte de civila, militära och kyrkliga ämbetsmän i högre ställning, men också äldre släktingar eller andra viktiga personer kunde besökas. (Bringéus 1981: 99, se också Danielsson) I allmogetraditionen var det första besöket på nyårsdagen det viktigaste för den som tog emot människorna i sitt hem. Om det första besöket gjordes av en man, var det ett gott tecken, medan en kvinna som den första besökaren, var olycksbådande. (Swahn 2007: 98) Nyårsvisit var främst inriktade på högt uppsatta personer och Bringéus (1981: 99) konstaterar att den danska drottningen fortfarande tar emot besök på nyårsdagen. Eftersom Bringéus bok är från 1981 och jag har inte hittat några pålitliga och nya källor om det här, kan jag inte påstå med säkerhet att detta sker även idag. Vid svenska hovet är besökarna inte längre välkomna på nyårsdagen (Bringéus 1981: 99). Enligt Swahn (2007: 98) har denna nyårsvisit-tradition nästan försvunnit från dagens samhälle, men ändå behåller en och annan högre ämbetsman sherryflaskor för säkerhetens skull. Bringéus (1981: 99) konstaterar att till de nyaste nyårstraditionerna hör att man i många svenska hem lyssnar på tv-utsändningen av nyårskonserten i Wien.

2.8 Astrid Lindgren⁴

”Vi lekte och lekte och lekte så det är underligt att vi inte lekte ihjäl oss” konstaterade Lindgren (Saltkråkan AB, 7.2.2011). När man läser Lindgrens levnadsteckning, är det lätt att se att hennes barndom var väldigt lycklig. Lindgren anser att hela hennes liv har varit underbart men den lyckligaste tiden var barndomen (Strömstedt 1977).

⁴ Detta avsnitt grundar sig i huvudsak på min kandidatavhandling, för detaljer se Härmä 2011: 10

Astrid Lindgren föddes den 14 november 1907 på gården Näs, nära en liten stad vid namn Vimmerby. Familjen bestod av fyra barn: Astrid, hennes storebror Gunnar och småsystarna Stina och Ingegerd, samt föräldrarna Samuel och Hanna Ericsson. Denna fridfulla barndom i bondgården skildras i hennes barnböcker. Läsare över hela världen kan uppleva Astrid Lindgrens Vimmerby såsom hon själv upplevde det i sin barndom. Många platser, personer och händelser kommer direkt från Astrids eget liv. Lindgren har bekräftat att Gunnar har varit förebilden för Lasse i Bullerbyn och att Bullerbybarnens liv i stort sett liknar hennes egen barndom (Ljunggren 1992: 13, 36).

Julen var den absolut viktigaste högtiden på året för Astrid (Strömstedt 1977). Genom att läsa hennes böcker kan man delta i julfirandet hos familjen Ericsson. Särskilt böckerna om barnen i Bullerbyn innehåller mycket av hennes egna erfarenheter. I *Alla vi barn i Bullerbyn* har lärarinnan beställt sagoböcker till jul åt alla barn i klassen. På samma sätt fick Astrid sin första julbok: *Snövit* (Ljunggren 1992). Lindgrens barnböcker visar ett gammaldags sätt att fira jul och detta innebar ofta många traditioner. Lindgren och hennes produktion behandlas ytterligare i kapitlet 2.9. där jag tar fram olika forskares anmärkningar om miljö- och tidskildring i hennes böcker.

2.9 Barnlitteraturens funktion

Eftersom min fjärde forskningsfråga handlar om återspeglning av det omgivande samhället i Lindgrens böcker, tycker jag att det är viktigt att titta noggrannare på vad barnlitteraturens funktion är. Edström (1982: 7) ställer en fråga om det spelar någon roll vad barn och ungdomar läser? Samtidigt konstaterar hon att om man svarar ja på frågan, är det nödvändigt att undersöka hur sagor och berättelser, som är riktade till unga människor, är skrivna. Det viktigaste är inte enbart innehållet i berättelser, utan ”hur stoffet är gestaltat”. Därför är det viktigt att iaktta vad man vill uppnå med litteratur och hur teman presenteras i böcker (Edström 1982: 7). I min studie försöker jag undersöka barnlitteratur och hur mycket det avspeglar det omgivande samhället. Min undersökning är mimetisk till sin karaktär, vilket betyder att man betraktar hur mycket litteratur avspeglar den verkliga världen (Nikolajeva 2004: 35). Nikolajeva (2004: 35) konstaterar att studier som undersöker samhällsaspekter i barnböcker är mimetiska och sådana kan vara t.ex. studier om hur skolan eller vänskap är skildrat i barnböcker.

Inledningsvis skulle det vara viktigt att definiera vad man betyder med barnlitteratur. Kåreland (1994: 24) anger att barnlitteratur ofta anses som böcker som handlar om barn eller någon figur som

barn lätt kan identifiera sig själv med, som är lättlästa och har många bilder men som är inte för tjocka. Gränsen mellan barnböcker och vuxenböcker är dock otydlig. Nikolajeva (2004: 13) påstår att barnlitteratur inte kan definieras genom dess läsare, för litteraturens publik kan ändras över tiden. Det finns många böcker som inte ursprungligen var konstruerat för barn, men som har fått en speciell plats i barns hjärta. Som ett exempel kunde nämnas Robinson Crusoe av Daniel Defoes, som blev strax efter dess publikation barns favorit. (Kåreland 1994: 24-25)

Vad är då funktionen och syftet med barnböcker? I synnerhet de äldsta barnböckerna hade ett pedagogiskt syfte. Med hjälp av barnböcker hoppades barn lära sig någonting. Därför var böckerna inte avsedda att vara underhållande eller spännande. Istället hittade barn ofta nöje i böcker som inte var inriktade för dem, såsom den ovan nämnda boken Robinson Crusoe. (Kåreland 1994: 24). Barnlitteraturens roll i samhället är väsentlig. Barnlitteratur har använts mycket mer än andra litterära genrer i ett undervisande och socialiserande syfte. Ibland kan till och med påstås att villkoret för att kunna definieras som barnlitteratur är ett didaktiskt perspektiv. (Nikolajeva 2004: 20). Nikolajeva (2004: 20) upphäver dock detta argument genom att konstatera att alla litterära genrer har under åren använts som ett medel för manipulation. De har använts i didaktiskt och till och med ideologiskt syfte. Den kristna kyrkan och de totalitära regimerna under 1900-talet var väldigt skickliga med att utnyttja litteratur för att manipulera folk. Nikolajeva (2004: 20) konstaterar dock att det pedagogiska perspektivet är en del av barnlitteraturens estetik.

För en lång tid dominerade idén om att barnlitteraturens syfte är att uppfostra barn till goda kristna (Kåreland 8429482901). Böcker som byggde på denna idé behandlade ofta striden mellan gott och ont (Edström 1982: 17). Edström (1982: 17) är dock skeptisk till hur bra det religiösa innehållet i barnböcker förmedlades till läsaren. Det kristna budskapet framhävs ofta bara genom symboliska termer så barn måste kunna "läsa mellan raderna" för att förstå budskapet.

Upplysningsideologi förde med sig ett nytänkande på 1700-talet, när det började dyka upp barnlitteratur som försökte kombinera det nyttiga med det nöjsamma (Kåreland 1994: 26). Syftet var att förse barnet med de rätta kunskaperna. Under 1700-talet innebar detta att barnet uppmuntras att använda sitt sunda förnuft för att han/hon skulle kunna växa för att uppfylla sina blivande samhällsfunktioner. Till motsats för upplysningsidéer utvecklades en romantisk syn på barnet och barnlitteraturen. Barnet anses vara "en sinnebild för det naiva och det oskuldsfulla". Man trodde inte längre att barnet ska lära sig någonting utan att de vuxna kunde lära sig av barnet. Med andra ord anses barnet ha egenskaper som de äldre generationerna redan hade förlorat. Med den romantiska synen på barnet uppstod en ny genre i barnlitteratur dvs. fantastiska berättelser.

(Kåreland 1994: 28)

Nuförtiden finns det mängder av böcker som är avsedda för små barn och som har en upplysande funktion. De handlar ofta om de dagliga sysslorna och problem som kan uppstå i barnets vardag. Temat kan vara t.ex. hur det är att besöka en tandläkare. (Edström 1982: 57) Edström (1982: 57) konstaterar att man har börjat inse att de vanliga vardagssituationerna rymmer en hel del dramatik. Astrid Lindgrens Lotta på Bråkmakargatan-böcker är ett exempel om denna genre i barnlitteratur. I en bok blir Lotta arg på sin mamma när hon måste klä på sig en tröja som sticks. Det kommer att bli intressant att se hur nära svenska traditioner Lottas familjs festfirande inträffar.

Genombrottet för den moderna svenska barnlitteraturen anses vara i år 1945. Runt denna tid publicerade Astrid Lindgren sin första bok som berättade om den rödhåriga och envisa Pippi Långstrump. De moderna böckerna innehåller en klar nyorientering vad gäller språk och attityder till barnet. I barnlitteratur började mer antiauktoritära karaktärer komma fram. Pippi Långstrump symboliserade den nya, fria synen på barnet som ”sätter sig över vuxnas förbud och krav”. (Kåreland 1994: 34)

2.10 Miljöns och den historiska tidens betydelse i barnböcker

Det är en självklarhet att handlingens plats och tid är viktiga komponenter i en historia, men hur betydelsefulla de är med tanke på berättelsen varierar (Nikolajeva 2004: 71). Miljön kan vara enbart en bakgrund för en berättelse, som kunde hända var som helst och när som helst, eller det kan vara väsentligt för berättelsen. Författaren kan beskriva handlingsplatsen med många detaljer för att på något sätt förstärka läsarens förståelse av berättelsen men en noggrann beskrivelse av platsen kan också vara ett självändamål. Det är också möjligt att författaren bara nämner handlingens plats och låter bli. Med tanke på min egen undersökning är det särskilt viktigt att fundera på hur noggrant författaren behandlar handlingsplatsen, eftersom en av mina forskningsfrågor syftar på att ta reda på om det regionala skillnader syns i festfirandet i Lindgrens barnböcker.

I barnlitteratur är handlingens tid och rum ofta preciserade och anhängiga av målgruppens ålder. Det är oftast en bekant närmiljö som författare väljer som en handlingsplats för små barn t.ex. hemmet, skolan, sommarstället. I sådana böcker åldras berättelsen inte bemärkt eftersom författare daterar handlingen på en obestämd nutid. Nikolajeva (2004:72) konstaterar att det finns en viss gammaldags anda i Astrid Lindgrens Bullerby- och Emil-böckerna fastän berättelserna inte är så lätt

att datera på någon specifik tidpunkt. Tidigare i denna avhandling har jag redan nämnt att Lindgren har bekräftat att Bullerby-böckerna i många avseenden liknar hennes egen barndom. Nikolajeva (2004:73) kallar sådana romaner som utspelar sig under författarens uppväxt och följaktligen ligger inom ramarna för hans/hennes erfarenhet för *retrospektiva romaner*. Trots detta kan tidsskedet förbli oklart. Edström (1982:131) betonar att detta ofta är fallet hos Astrid Lindgren. Edström (1982:131) hänvisar till Strömstedt (1977) när hon konstaterar att Bullerby-böckerna kan datera på en bred tidsskala mellan 1910-1940-talet. Det finns en mängd detaljer i Emil-sviten som hänvisar till sekelskiftets värld t.ex. matvanor och hushållets villkor, men inga exakta årtal ges. Det är också viktigt att ta hänsyn till illustratörens inverkan på hurdan bild av händelsernas tidpunkt läsaren får. Björn Berg, illustratör till böcker om Emil i Lönneberga, har placerat ett porträtt av Oskar II på väggen, men enligt Lindgrens egna ord sker alla händelser ”på den tiden när det fanns mängder av fattiga barn och pigor och drängar i Lönneberga och överallt” (Edström 1982: 132). Författarnas ovillighet att ge exakta tidpunkter kan väcka frågor hos många. En orsak är troligen att författare i första hand vill att läsaren upplever händelserna som viktiga i nuet. En oklar tidpunkt erbjuder författaren också stor frihet. (Edström 1982:134)

Enligt Nikolajeva (2004:75) finns det en del moderna litteraturteorier som utgår från att tid och rum är oskiljaktiga: att ett visst rum kräver en viss tid och tvärtom. Denna enhet av tid och rum kallas för *tidrum*. Varje litteraturgenre har dock sitt eget sätt att konstruera tidrum. I moderna barnböcker är oftast rummet öppet men på något sätt avgränsat. Mera sällan kommer man ut i den stora världen, utan oftast undersöker man bara den närmaste omgivningen. Vanligtvis är den konkreta platsen en stad. (Nikolajeva 2004: 75-77)

För en välkonstruerad berättelse är det mycket viktigt att miljön beskrivs korrekt. Detta på grund av att historien ofta har ett pedagogiskt syfte. Miljöns detaljer kan innehålla information om platser och historiska epoker, från vilka den unga läsaren har ingen erfarenhet. Nikolajeva (2004: 78) tar upp ett exempel från Lindgrens *Emil*, där läsaren får en hel del information om Småland förr i tiden: om mat, kläder, bostad, familjens sammansättning, verktyg osv. Dessa är dock inte historiens huvudsakliga innehåll eller syfte. Läsaren får kunskaperna ”på köpet”, påstår Nikolajeva (2004: 78). I min egen undersökningens analys kommer det att bli intressant att observera Emils småländska bakgrunds inverkan på festtraditioner.

Författare väljer ofta att beskriva områden som de väl känner t.ex. från barndomen. För Sveriges del innebär detta att ett stort antal platser från söder till norr blir representerade i barnböcker. Det är dock viktigt att uppmärksamma hur författare förhåller sig i Sveriges geografiska verklighet. Andra

nämner korrekta platsnamn och använder kartor för att förstärka illusionen av realism, medan somliga skapar fiktiva namn på platser och ger inga anmärkningar om platsen vart böckers figurer är placerade. Edström (1982: 156) påpekar att omvärlden inte nödvändigtvis blir mer trovärdig bara för att författaren förhåller sig på kartan. Även om platsen inte har blivit fastställt på kartan, kan den utstråla autenticitet. Det är vanligt att böcker för mindre barn innehåller färre geografiska detaljer, men i berättelser som är riktade åt äldre barn kan undvikande av verkliga platser bero på författarens eftersträva för universalitet. Författaren skapar en miljö som kunde placeras var som helst. Edström (1982:157) konstaterar att Lindgren är en författare som väljer antingen en autentisk eller en fiktiv plats allt efter eget behag eller enligt berättelsens syfte. Edström (1982:146) tar upp Smålands starka ställning i Astrid Lindgrens böcker, men samtidigt påpekar hon att fastän de småländska dragen lyfts fram i hennes böcker, undviker Lindgren i de flesta fall att använda äkta ortnamn. T.ex. i Pippi-böckerna sker allting ”i den lilla lilla staden.” Lindgren har aldrig förnekat att hembygden har varit en källa till inspiration, men Edström (1982:157) vill understryka att Lindgrens skildring är mer knuten till en litterär småstadstradition än till en speciell verklighet. Strävan till allmängiltighet framgår klart av Lindgrens produktion. Berättelsernas handlingsplatser såsom Bullerbyn, Bråkmakargatan, Småstad uttrycker en plats eller en egenskap, men de geografiska lägena anges inte.

En typisk egenskap för Lindgrens miljöskildring är att den är gjord i så nära anslutning till barnens egna upplevelser av rum och landskap som möjligt. I Bullerby-böckerna representerar miljön förnämligast ”ett idealland” där barn kan växa och leka fritt. Edström (1982:158) beskriver Bullerbyn som ”barnens egen autonoma värld inne i det större svenska landskapet” och konstaterar att särskilt för utländska läsare fungerar Bullerbyn som något av en myt. Nikolajeva (1998:79) har också beaktat betydelsen av idyllen i barnlitteratur. Enligt henne är Bullerbyn en av de fiktiva handlingsplatserna som har blivit en symbol för idyll i den svenska barnlitteraturen.

Det är anmärkningsvärt att i böckerna där idyllen spelar en viktig roll, möter man ofta årstidscykeln. Olika slags äventyr och upplevelser kombineras med tidens gång. I så fall är det möjligt att beskriva en mängd olika aktiviteter som är präglade av miljö och traditioner. Detta stämmer på flera av Lindgrens figurer. Barn i Bullerbyn, Emil och Madicken får uppleva hela årstidscykeln i Lindgrens böcker. Förutom att ha en spänningsskapande funktion strävar författaren efter att skapa stämning genom att skildra årstider. Årstiderna tillåter också möjligheten att skildra förändringar i tillvaron. Böcker som handlar om landsbygd är ett bra exempel på detta. I Emil-sviten tillför årstiderna med sig variation i vardagen: på hösten gör man potatisplockning och på vintern är det dags för julstök. Edström (1982: 113) påpekar att ett sådant utnyttjande av årstider är

mindre vanligt i böcker som skildrar en modern stadsbetonad miljö. Dock är det speciellt födelsedagar och jul som är förväntade höjdpunkter. I barnböcker symboliserar sommaren frihet och barndomens oskuld, medan vintern speglar dramatiken (Nikolajeva 1998: 80). När författaren skildrar vintern är det vanligt att kampen mot naturen lyfts fram på något sätt (Edström 1982: 113). Detta gäller säkerligen Bullerby-böckerna: när vintern börjar slår det en stor snöstorm mitt i skoldagen och barnen måste klara sig av hemvägen.

Edström (1982:160) påpekar ytterligare att växlingen mellan platser kan vara anmärkningsvärt i berättelsen. Genom att skildra olika miljöer kan författaren sätta dem i en ojämlig ställning. Författaren kan ta fram positiva eller negativa aspekter genom att ställa miljöer i motsats till varandra. I barnlitteratur har sedan länge förekommit tema såsom kontraster mellan rika och fattiga och de sociala skillnaderna, men även skillnader mellan landsbygden och städerna har tagits fram. Detta kan man troligen upptäcka i Lindgrens böcker särskilt med figurer som Madicken och Emil. Edström (1982: 161) betonar också att Lindgrens böcker om Bullerbyn kännetecknas av en stark förhållande av landet. Bullerbyn ställs i motsats till omvärlden.

2.11 Tidigare studier

Fester och kulturella traditioner i barnlitteratur är ett relativt oforskat tema och jag har inte lyckats med att hitta någon liknande studie. Det finns dock några undersökningar som berör min undersökning med tanke på tematik och metodanvändning. Härnäst ska jag presentera några undersökningar där man har använt kvalitativ innehållsanalys och analyserat Lindgrens produktion. De egentliga ämnena sammanfaller inte nödvändigtvis med min undersökning, men de följande studierna kan också kallas för mimetiska undersökningar och av detta skäl är det viktigt att ta upp dem.

Nadja Edlund (2008) har undersökt mångkultur i barnlitteratur och dess inverkan på barns mångkulturella uppfattningar i sin uppsats. Med hjälp av kvalitativ textanalys Edlund undersökte hurdana mångkulturella uppfattningar och idéer de olika figurerna i Lindgrens böcker förmedlade till läsarna. Undersökningen visade att Lindgrens barnböcker inverkar barns uppfattningar om traditioner, levnadsförhållanden, sociala regler och på så sett ger dem ”den svenska normen”. Eftersom resultaten visade att mångkultur presenteras både i positivt ljus och i negativt ljus, är det viktigt att pedagoger är medvetna om hurdana värderingar vi förmedlar för barn genom litteratur.

Ålderdom och död i barnlitteratur är ämnen som har forskats ganska mycket under de senaste åren. Pålsson och Pålsson (2007) har undersökt hur åldrandet beskrivs i skönlitteratur och hur äldre människor framställs i text och bild. Pålsson och Pålsson anser att det som är intressant är att fastän fler barns mor- och farföräldrar fortfarande är vid liv nuförtiden och det finns en stor andel av äldre människor i samhället, har man upptäckt i tidigare forskning att det fortfarande finns många stereotypiska bilder av äldre människor i skönlitteratur. Pålsson och Pålssons egna resultat visar emellertid att det finns mycket variation i skildringarna av de äldre och ingen entydig bild av ålderdom förekommer. De konstaterar att böckerna i hög grad visar på verkliga förhållanden hos de äldre.

Armsanius och Esmyr (2011) har också undersökt hur död och sorg framställs i barnlitteratur men deras utgångspunkt har varit att ta reda på ”hur innehållet i barnböckerna överensstämmer med den teori och forskning som finns inom beteendevetenskaperna kring barns sorg”. Forskare har varit intresserad av barns reaktioner när en nära anhörig (förälder, morförälder eller ett husdjur) dör samt hurdana tema framställs i barnböcker i samband med död och sorg. Den sista forskningsfrågan de har ställt är hur en vuxen bör stödja barnet vid tidpunkten för sorg. Resultaten visade att i litteraturen pratar man om döden med abstrakta budskap och metaforer som t.ex. ”mamma har gått bort”. Armsanius och Esmyr hänvisar till tidigare forskningsresultat (Björklund & Eriksson 2000) när de konstaterar att en sådan användning av abstrakta begrepp bara kan öka barns rädsla och fruktan för döden. När man inte talar öppet om saker, döljer eller förnekar det som har hänts kan döden framstå som skrämmande och främmande för barn. Det finns dock flera goda budskap och copingstrategier i det analyserade materialet. Forskare betonar att det är viktigt att detta tydligt syns i böckerna och att genom boken kan barn få erfarenhet av hurdana känslor och reaktioner kan döden väcka hos andra barn.

3 Material och metod

I detta kapitel redovisar jag mitt undersökningsmaterial och -metod. Jag inleder med att presentera mitt material och därefter beskriver jag kvalitativ innehållsanalys.

3.1 Astrid Lindgrens barnböcker

Undersökningsmaterialet består av romaner, bilderböcker och noveller av Astrid Lindgren. Trots att

materialet innehåller flera bilderböcker, har jag beslutat mig att fokusera på analysering av texter och utesluta bilderna från undersökningen. De berättelser som ingår i materialet bygger på följande karaktärer: Emil i Lönneberga, Lotta på Bråkmakargatan, Barnen i Bullerbyn och Madicken. Karaktärerna representerar olika samhällsklasser vilket skapar ett intressant perspektiv för analysen. Kommer forskningsresultaten att visa olika sätt att fira fester om man jämför t.ex. bondesamhället, som Emil i Lönneberga representerar, med Madickens högborgerliga liv? Fastän figurerna kommer från olika samhällsklasser representerar alla berättelser sk. konventionella familjer. Med ”konventionell familj” syftar jag i detta sammanhang på någon form av kärnfamilj där livet levs i ”normala” förhållanden. Jag bestämde mig tidigt att lämna Pippi Långstrump och Ronja Rövardotter utanför undersökningen på grund av deras ovanliga livsstilar. Berättelser om Ronja Rövardotter baserar sig på en fantasi liknande värld medan Pippi Långstrump kan ses ha ovanliga familjeomständigheter för hon bor helt utan föräldrar i ett eget hus. Eftersom syftet med min undersökning är att jämföra skönlitteratur med det svenska samhället, tyckte jag att en sådan uteslutning av vissa figurer är relevant i detta fall.

Ett centralt krav vid val av material var att böckerna skulle innehålla fest-relaterade historier eller hänvisningar. Alla fester som presenteras i bakgrundsdelen firas inte av alla figurer, men detta var inte från första början ett krav vid val av material. Å andra sidan kan det också skapa en intressant synsätt på reflektion varför en viss fest som någon annan figur firar, firas inte med en annan.

De böcker som jag använde som material i denna undersökning presenteras i tabell 1.

Tabell 1: Materialet i undersökningen

Bok	Årtal	Typ
Emil i Lönneberga	1963	Roman
Nya hyss av Emil i Lönneberga	1966	Roman
Än lever Emil i Lönneberga	1970	Roman
Den där Emil	1972	Bilderbok
När Emil skulle dra ut Linas tand	1976	Bilderbok
När Lilla Ida skulle göra hyss	1984	Novell
Stora Emilboken	1984	Samlingsvolym
Emils hyss nr 325	1985	Novell

Inget knussel, sa Emil i Lönneberga	1986	Novell
Ida och Emil i Lönneberga	1989	Samlingsvolym
Emil med paltsmeten	1995	Bilderbok
Emil och soppskålen	1997	Bilderbok
Barnen på Bråkmakargatan	1956	Roman
Lotta på Bråkmakargatan	1961	Roman
Visst kan Lotta cykla	1971	Bilderbok
Visst kan Lotta nästan allting	1977	Bilderbok
Visst är Lotta en glad unge	1990	Bilderbok
Lottas komihågbok	1993	Samlingsvolym
Alla vi barn i Bullerbyn	1947	Roman
Mera om oss barn i Bullerbyn	1949	Roman
Bara roligt i Bullerbyn	1952	Roman
Bullerbyboken	1961	Samlingsvolym
Jul i Bullerbyn	1963	Bilderbok
Vår i Bullerbyn	1965	Bilderbok
Barnens dag i Bullerbyn	1966	Bilderbok
Madicken	1960	Roman
Madicken och Junibackens Pims	1976	Roman
Titta Madicken, det snöar	1983	Bilderbok
Allas vår Madicken	1983	Samlingsvolym
När Lisabet pillade in en ärtä i näsan	1991	Novell
Jullov är ett bra påhitt, sa Madicken	1993	Novell

Av tabell 1 framgår att böckerna har skrivits under perioden mellan 1940- och 1990-talen. Berättelser om samma figurer har inte kommit ut i kronologisk ordning, utan författaren ofta har återvänt till figuren senare. I vissa fall handlar hela boken om festfirandet; detta är oftast fallet när det gäller beskrivning av jul. I de flesta böckerna behandlas fester bara i vissa kapitel eller hänvisas kortfattat till. Vissa hänvisningar och beskrivningar av fester är väldigt korta (bara några rader)

medan andra är mycket mer omfattande.

3.2 Kvalitativ innehållsanalys

Jag har valt att använda kvalitativ innehållsanalys som metod för min studie. Idén med kvalitativ innehållsanalys är att söka efter bakomliggande teman i det analyserande materialet. Bryman (2011: 505) framhäver dock att man oftast inte ger färdiga verktyg för att hitta dessa teman utan forskare använder olika medel för att söka efter dolda kategorier. Några forskare kan t.ex. illustrera resultaten med exempel från det analyserande materialet. Altheide (1996, refererad i Bryman 2011: 505) konstaterar att etnografisk innehållsanalys (ECA) är den kvantitativa innehållsanalysens motsats, som betyder undersökning där forskaren hela tiden försöker sålla texten för att hitta tema och kategorier som är relevanta för hans/hennes undersökning. Altheide (1997, refererad i Bryman 2011: 505) beskriver metoden på följande sätt:

ECA följer en rekursiv och reflexiv rörelse mellan begrepp som utvecklas via urval av data, insamling av data, kodning av data och analys/tolkning av data. Syftet är att vara systematisk och analytisk men inte rigid. Kategorier och variabler styr inledningsvis undersökningen, men andra variabler och kategorier tillåts och förväntas framkomma under studiens gång, något som inkluderar en inriktning på kontinuerlig upptäckt av och kontinuerlig jämförelse mellan relevanta situationer, miljöer, stilar, bilder, innebörder och nyanser.

Esaiasson et al (2004, refererad i Armsanius & Esmyr 2011) antar att ett av de viktigaste skälen varför forskare väljer att använda kvalitativ innehållsanalys, är att man förstår att textens helhet är mer än summan av dess delar och att några delar i texten är viktigare än andra. Således är kvalitativ innehållsanalys inte bara att sammanfatta textens väsentligaste innebörd, utan mycket mer än detta. De dolda teman och kategorier kan nås bara genom en noggrann läsning av materialet. Enligt Esaiasson et al (2004, refererad i Armsanius & Esmyr 2011) betyder latent innehåll och budskap att forskaren tolkar innehållets mening. Syftet är att begripa texten i ljuset av de ställda forskningsfrågorna. I min undersökning kommer jag att försöka få fram det latent innehåll och budskapet, och detta kräver ibland läsning mellan raderna.

4 RESULTAT

I detta kapitel presenterar jag resultaten. Först kommer jag att redogöra för hur årets fester och högtider firades och beskrivs i Astrid Lindgrens barnböcker. Jag behandlar varje fest i ett underkapitel och beskriver således firandet hos alla karaktärer under samma avsnitt. Jag tycker det är tydligare att göra åtskillnad mellan fester och högtider än mellan karaktärerna och samtidigt underlättas jämförelsen mellan Lindgrens böcker. Jag diskuterar också likheter och skillnader mellan Lindgrens barnböcker hos de karaktärerna som firar dessa fester. Efter behandling av fester som förekommer i bokserier ska jag gå igenom andra högtider och speciella evenemang som karaktärerna upplever i serierna. Till speciella evenemang inkluderas födelsen, döden och giftermålet. Till sist följer en jämförelse mellan Lindgrens böcker och de existerande traditionerna. Samtidigt ska jag också behandla forskningsfrågan om hur Lindgrens barnböcker återspeglar den tid då böckerna är skrivna.

4.1 Festfirandet i Astrid Lindgrens barnböcker

Astrid Lindgrens sagofigurer firar en mängd olika fester i de utvalda böckerna, men andra fester har en mer central roll än de andra. Några fester beskrivs i detalj med varje karaktär medan andra fester får mindre uppmärksamhet. Alla karaktärer firar inte heller samma fester. Av de utvalda material är det Barnen i Bullerbyn som firar mest fester: påsk, jul, midsommar, nyår och första april. I Emilsviten finns det inget omnämnande om midsommar, nyår eller första april, påsk nämns endast i en bisats medan jul beskrivs i flera olika böcker. Madicken firar jul och påsk, men också valborgsmässoafton, vilket inte förekom hos andra karaktärer. Med Lotta får man se hur jul och påsk firas på Bråkmakargatan. I det följande tabell presenterar jag fester som dessa karaktärer firar, för att göra dessa skillnader tydligare för läsaren:

Tabell 2: Fester som firas hos de utvalda karaktärerna

	Påsk	Första april	Valborgsmässoafton	Midsommar	Jul	Nyår
Emil i Lönneberga	Nämns				X	

Lotta på Bråkmakar gatan	X				X	
Barnen i Bullerbyn	X	X		X	X	X
Madicken	X		X		X	

Fastän några karaktärer firar mer fester än andra, skulle jag se att detta kan förklaras till en stor del med att med vissa karaktärer är meningen att beskriva årscykeln och vardagens gång, medan med andra karaktärer ligger fokus mer på andra händelser. Detta tycks vara fallet åtminstone hos Emil i Lönneberga. I Emil-sviten beskrivs t.ex. jul och några andra festliga evenemang, men huvudfokus är aldrig på festernas beskrivning utan på Emils hyss och deras inverkan på dagen eller festen. I Barnen i Bullerbyn-böcker beskrivs däremot fester och barnens årliga händelser i större hängivenhet. Dagen skiljer sig inte nödvändigtvis så stort från t.ex. tidigare jular eller påskar utan syftet är att beskriva vad tillhör festen varje år. Sådana här avvikelser skapar de största skillnaderna mellan karaktärerna och festernas beskrivelse.

Att vissa fester såsom t.ex. jul beskrivs med stor hängivenhet kan förknippas med t.ex. författarens egen kärlek till festen. Man kan tydligt ana den stora kärleken till jul från Lindgrens barnböcker: med så stor engagemang beskriver hon denna fest. Skälen till varför vissa fester beskrivs inte så noggrant eller varför vissa karaktärer inte alls firar några fester är omöjligt att ge. Det kan vara möjligt att författaren inte alltid har känt det särskilt nödvändigt att behandla en viss fest av någon karaktärs synvinkel. Detta betyder inte nödvändigtvis att festen inte skulle ha kunnats firas. Det är dock också möjligt att eftersom böckerna daterar sig till olika tidpunkter har alla fester inte varit så kända hos en viss karaktär. Sådana slutsatser skulle vara lätt att dra t.ex. i Emils fall eftersom det finns hänvisningar till sekelskiftets värld i bokserien och alla fester har kanske inte funnits eller varit så utbredda i Sverige. Jag återkommer till detta ämne i avsnitt 4.2.

Utöver de traditionella festerna som jag har behandlat i teoridelen förekom det några högtider och speciella evenemang som diskuteras i avsnitt 4.1.8 och 4.1.9. Med alla karaktärer fanns det referenser till födelsedagar, men t.ex. begravningar beskrivs inte särskilt noggrant utan de syftas bara kort till i vissa fall.

Härnäst ska jag behandla varje fest från varje karaktärs, som firar denna fest, synvinkel. Eftersom syftet med denna undersökning är att fokusera på beskrivning av fester och högtider ska jag inte behandla enskilda händelser i detalj.

4.1.1 Påsk i Astrid Lindgrens barnböcker

Omfattningen av påskens beskrivning varierar väldigt mycket i Lindgrens barnböcker. Beskrivning av påsk i Lindgrens barnböcker innehåller en hel del likheter med varandra, men även en del intressanta skillnader. Jag beskriver först festfirandet från varje karaktärs synvinkel och härnäst koncentrerar jag på att ange de likheter och skillnader som fanns mellan böckerna.

I Emil-bokserien nämns påsk bara en gång när Lina räknar upp årets stora högtider. Till dessa beräknar hon påsk, jul och marknad i Vimmerby. Kommentaren ger intryck att påsk var en viktig helg, även om det inte beskrivs mer specifikt.

Hos Lindgrens andra karaktärer är beskrivning av påsk mycket bredare och mångsidigare. I Madicken beskrivs påsk i mindre än andra fester, men beskrivningen omfattar ändå flera sidor. Under påskan visar Junibacken sin skönhet: påskliljor, narcisser och krokus blommor och det har dykt upp små gröna blad i björkarna. Madicken och Lisabet anser att påskan är nästan lika roligt som jul. Då får man äta gröna, röda och blåa ägg som flickorna har färgat med sin far. Man får påskkort från släktingar och vänner med duniga kycklingar och vackra påskliljor på dem. Enligt flickorna är den allra roligaste med påsk dock påskharens besök. Påskharen kommer när alla sover och sätter små marsipanägg i gräset utanför barnkammarfönstret. I boken *Allas vår Madicken* (1983: 160) har det hänt någonting ovanligt för påskharen har lagt två paket under gullregnsbusken. Madicken och Lisabet får varsin egen chokladpojke som de spelar med hela påskan.

Påsk i Bullerbyn omfattar en hel del roliga saker att syssla med. Påsk börjar med dymmelonsdagen då Bullerbyns flickor samlas tidigt på morgonen för att göra dymmelonsdagsspass. Dessa pass läggs i smyg på ryggen på folk med knappnål och det står någon rolig eller lite pinsam text på lappar t.ex. ”arg orangutang” eller ”varning för hunden”. Att sätta passen fast på varandra visar sig emellertid vara ganska svårt när alla är så försiktiga med att vända ryggen till. Lyckligtvis kommer barnen senare över att narra ovetande bybor och slutligen även varandra.

På skärtorsdagskvällen klär barn, både pojkar och flickor, ut sig till påskkäringar. Lisa har på sig en rutig schalet, ett randigt förkläde och en lång, svart kjol. Sen rider barn med ugnsrakorna i byn och överlämnar påskbrev med roliga rim till varandra. I *Mera om oss barn i Bullerbyn* (1949: 54) bränner Lisas, Lasses och Bosses pappa löv i trädgården så barnen får leka att de är i Blåkulla genom att springa runt och hoppa över pyrande lövhögar. Doften av brinnande löv påminner Lisa om våren och hon bestämmer sig att kolla snart om blåsippona har börjat stiga från marken.

Eftersom Lisas mamma och pappa brukar fara på kalas till prästgården i Storbyn på påskafton, får barnen att anordna sin egen ”äggekallas” för alla barn i Bullerbyn. Lisas mamma ägnar ett hönseri och därifrån har Lisa, Lasse och Bosse fått ägg som de har färgat röda, gula och gröna. På äggen har de också skrivit verser såsom ”*Detta ägg är åt Anna, i stället för pyttipanna*” (1949: 55). Påskbordet är dukat med en blå duk och gula påsktallrikar. Barnen tävlar om vem som kan äta mest ägg. Efter middagen är det dags att leta efter karamellfyllda påskägg som föräldrar har gömd i förväg. I *Mera om oss barn i Bullerbyn* (1949: 55) konstaterar Lisa att vanligtvis brukar mamma ge ett stort ägg till alla sina egna barn men i år har barnen gjort en överenskommelse med modern att om Lisa, Lasse och Bosse nöjer sig med lite mindre ägg, kan mamma också köpa påskägg till Anna, Britta och Olle som en överraskning. Liksom på många andra helgdagar får barnen lov att övervaka så länge de vill på påskafton. Barnen leker kurrägömma i det mörka huset och efteråt besöker de farfar och rör äggtoddy.

För Lotta på Bråkmakargatan börjar skärtorsdagen med en stor besvikelse: syskonen Mia-Maria och Jonas har för avsikt att gå till klasskamratens födelsedagskalas trots att de hade lovat att barn ska klä ut sig till påskkäringar, gå runt på Bråkmakargatan och sjunga för människor på hoppet om karameller. I stället måste Lotta vänta tills syskonen återvänder hem. Inne i huset håller mamma på att sätta upp rena gardiner. Hon anser att även påskharen blir glad om det finns rena gardiner i huset. Påskharen kommer smygande på påskaftons morgon och gömmer karamell- och chokladfyllda ägg åt barn i trädgården medan alla andra sover. Lotta, som familjens yngsta barn, är övertygad om påskharens existens. Även om ingen någonsin ens ser påskharen, bara de äggen som han lämnar efter sig. Senare berättar Jonas skrattande till Lotta att det inte finns någon påskhare utan det är pappa som framför sig som påskhare. På samma sätt som han är jultomten på julafton. Lotta vill inte höra ett ord. ”*En påskhare skulle vara en riktig påskhare, och en jultomte skulle vara en riktig jultomte. Det var det som gjorde det så spännande och mystiskt och härligt när det var jul och påsk*” anser Lotta (1990: 30).

När Mia-Maria och Jonas kommer hem från kalaset klär barnen ut sig till påskkäringar. De har

rödmålade kinder och kjolar, schalar, förkläden och schaletter på sig. Men när de börjar sin runda har alla husen redan slut på karameller. Byns enda godisbutik har slagit igen affären och det verkar så att barn inte kommer att få godis på påskafton. Pappa påstår att påskharen inte kan komma förran på påskdagen, men enligt Mia-Maria är det inte samma sak. ”*Vi brukar ju alltid leta efter påskäggen på påskafton. Mesamma på morron!*” (1990: 30) Påsken rymmer ett brett utbud av vändningar och till slut Lotta framför själv som en liten påskhare och gömmer chokladtomtar och marsipangrisar som hon har fått tidigare under buskarna i trädgården. När alla undrar hur påskharen har kunnat komma trots allt, säger Lotta att det inte kom någon påskhare, utan en liten julhare.

Fastän det bara finns en liten omnämning av påsken i Emil-böcker, kan man dra slutsatsen från denna att festen hade en stor betydelse i alla fall. På grund av brist på beskrivelsen i Emil-böcker är det svårt att säga om festen hade en religiös betydelse för katthultarna, men hos andra karaktärer verkar påsken vara en ganska världslig fest. Religiositet syns inte på något sätt och Jesu lidande och uppståndelse behandlas inte heller i någon bok. Detta är kanske mest överraskande hos Madicken, eftersom den religiösa sidan och hänvisningar till Gud och Jesus ibland förekommer i andra sammanhang. Flickorna vet en hel del historier om Jesus och sitt liv, men under påsk tas de inte upp på något sätt. Madicken och Lisabet anser att påsken är nästan lika roligt som jul, men orsaken verkar vara de sysslorna som har med påsken att göra: målning av ägg och påskharens besök. I Lotta på Bråkmakargatan och Barnen i Bullerbyn-böcker är religiositet inte heller så närvarande vid något annat tillfälle så påskens sekularism inte kom som en överraskning.

I Madicken-böcker beskrivs påskens stämning också från den naturliga synvinkeln. I *Mera om oss barn i Bullerbyn* (1949: 54) hänvisas kort till vårens doft och blommor som är på väg att stiga från marken. I Barnen i Bullerbyn-böcker berättas ganska exakt om vad man gör vid vissa dagar, men hos de andra karaktärerna gör man inte någon skillnad mellan dagarna. Både i Lotta- och Barnen i Bullerbyn-böcker nämns dock att på skärtorsdagen brukar man klä ut sig till påskkäringar och gå runt i byn. I Lottas fall nämns det att syftet är att sjunga för människor på hoppet om karameller men hos Barnen i Bullerbyn berättas inte om sådant. Barn bara går runt i sina kostymer och lämnar påskbrev till varandra. Sådana påskbrev förekommer endast i Barnen i Bullerbyn-böcker. I Bullerbyn gör man också dymmelonsdagspass på dymmelonsdagen, vilket nämns inte hos någon annan karaktär. I stället får Madicken påskkort från vänner och släktingar. Dessa verkar fara via post, medan i Bullerbyn levererar man dymmelonsdagspass och påskbrev själv.

I Madicken- och Barnen i Bullerbyn-böcker berättas om ägg som barn har färgat och som man äter under påsken. Hos Barnen i Bullerbyn var det också vanligt att skriva verser på äggen, men det

finns ingen omnämnande av detta i Madicken-böcker. I Madicken- och Lotta-böcker berättas om påskharen som besöker under natten eller tidigt på morgonen och döljer marsipan- eller chokladfyllda ägg för barn. Ägg är dolda utomhus; hos Madicken i gräset utanför barnkammarfönstret och hos Lotta i trädgården där barn får leta efter dem. Man äter också karamellfyllda påskägg i Bullerbyn, men om påskharens existens finns det ingen omnämnande.

Allt som allt är påskens beskrivning mångsidigast hos Barnen i Bullerbyn. I stället för att beskriva påskens aktiviteter fokuseras i boken *Visst är Lotta en glad unge* (1990) på att berätta om Lottas idériedom framför en besvärlig situation. Tyngdpunkten är alltså mer på händelser än på festens beskrivning. Om Emil är det svårt att göra några större slutsatser om vad påsken skulle omfatta. Festen verkar vara relevant för alla karaktärer, dock inte väldigt religiös. Skillnader förekommer främst i detaljerna. För Madicken och Lotta på Bråkmakargatan kulminerar påsken med påskharens besök, men Barnen i Bullerbyn tycks inte vara bekanta med påskharen utan de får karamellfyllda påskägg på ett annat sätt.

4.1.2 Första april i Astrid Lindgrens barnböcker

Eftersom första april firas endast hos Barnen i Bullerbyn har jag inga jämförelsepunkter i Lindgrens barnböcker. Till jämförelsen mellan första april i Barnen i Bullerbyn-böcker och de existerande traditionerna återkommer jag i avsnitt 4.2. I boken *Mera om oss barn i Bullerbyn* (1949: 47) drar Lisa sig till minnet om en särskilt rolig skoldag. Det var första april och elever bestämde sig att lura fröken. Enligt Lisa är första april en dag då det är tillåtet att lura vem som helst utan att få något straff för det. Elever hade satt klockan fram två timmar under den föregående skoldagen. Nästa dag kom de ett par timmar tidigare till skolan och lurade fröken att hon hade försovit sig. När skojet avslöjades, skrek alla elever tillsammans ”*April, april, du dumma sill, vi kan lura dej vart vi vill*”. Att tala på det här sättet till fröken är tillåtet endast på första april, konstaterar Lisa. Barn skojar också med varandra t.ex. Lasse inbillar Olle att tro att det finns en skrothandlare i byn som vill köpa sten.

4.1.3 Valborgsmässoafton i Astrid Lindgrens barnböcker

Valborgsmässoafton beskrivs endast i Madicken-sviten, men i boken *Madicken och Junibackens Pims* på två olika gånger, eftersom boken både börjar och slutar med valborgsmässoafton. Således

är det möjligt att jämföra om det har blivit förändringar i firandet under innevarande år.

Som sagt börjar *Madicken och Junibackens Pims* (1976) med valborgsmässoafton. Omedelbart på morgonen vet Madicken att den här dagen är annorlunda. De här särskild roliga dagarna finns inte många och sådana dagar borde stå med röda bokstäver i almanackan, anser Madicken. I dag har hon inte skolan och mamma har lovat henne ett par nya sandaler. Starar drillar i björkar och narcisser och tulpaner blommar i Junibackens gräsmattor. Återigen konstaterar Madicken att våren är den allra bäst årstiden. Det är intressant att det verkar som barn i Lindgrens böcker ändrar sina åsikter ganska ofta när det gäller vilken årstid eller fest är den bästa. Det verkar vara så att den näst kommande festen eller årstiden är alltid den bästa. Madicken konstaterar att när det våras ”känner hon livet i sig”, som grannhusets farbror Nilsson brukar säga.

Småflickorna och Alva går till staden för att handla. Det är torgdag och livligt i staden. Alla skolbarn är lediga och Madicken ser många av sina skolkamrater i vimlet. Hon får nya sandaler och polkagrissar. De gör ett stopp vid Norströms Fisk-butik, för på första maj äter man kall kokt lax med majonnäs i Junibacken och det kan man köpa från Norströms Fisk. Många andra tycks också ha haft samma planer eftersom Alva och flickorna får den sista biten av fisk.

På kvällen tänds majelden i marknadsvallen och Madicken vill vara så fin att hela staden häpnar. Hon klär på sig gröna silkeluvan, röda kavajen och nya sandaler trots att mamma har förbjudit detta. Mamma och pappa går till andra festen i hotellträdgårdspaviljongen och Madicken, Lisabet och Alva går till marknadsvallen som vimlar med människor. Elden tänds och folk jublar och hurrar. Manskören sjunger Madickens favoritlåt: O hur härligt majsol ler. Madicken konstaterar att denna ton får hjärtat att darra inom henne. Allting är så fruktansvärt vackert och härligt och sorligt på samma tid. Madicken ångrar att hon struntade i mammas begäran att inte ha sandaler på sig och på morgonen erkänner hon allt till mamma. Mamma ger flickorna choklad på sängen som man brukar göra på första maj morgon och lovar att Madicken får ha sandaler när de går och tittar på pappa i förstamajtåget.

Boken *Madicken och Junibackens Pims* (1976) slutar precis som det började: med valborgsmässoafton. Den här gången kommer mamma och pappa med till marknadsvallen, såväl som den nyaste medlemmen i familjen: lilla Kajsa. I den förra valborgsmässoaftonen väntade Madicken att få presentera sin egen kostym men nu vill hon att människor ser på hennes söta lilla syster. Kvällen är ljum och mulen när hela Junibacken tågar ut för att hälsa våren. Men fastän vädret inte är den bästa, ändrar det inte detta faktum att det alltid finns något speciellt i vårkvällar,

anser Madicken.

Eftersom valborgsmässoafton firas två gånger i Madicken-böcker är det möjligt att lyfta fram några likheter eller skillnader inuti Madicken-sviten. Det verkar som om det inte finns mycket variation mellan firandet utan festen fortskrider med ganska traditionell formel båda åren. Den största skillnaden tycks vara i vädret. I valborgsmässoafton som beskrivs i början av Madicken och Junibäckens Pims var vädret på sitt bästa medan på den senare valborgsmässoaftonen är kvällen ljum och mulen. Vädret verkar dock inte påverka stämningen utan Madicken känner att kvällen är lika speciell båda gånger. I den förra valborgsmässoaftonen går Madicken till marknadsvallen med Alva och Lisabet, men nästa gång är mamma och pappa också med.

4.1.4 Midsommar i Astrid Lindgrens barnböcker

Det framkom i teoridelen (se avsnitt 2.5) att midsommar är en av de största och käraste högtider för svenskar. Således är det intressant att festen inte beskrivs i Lindgrens böcker förutom i Barnen i Bullerbyn-bokserien. Till sommaren hör en hel del roliga saker och äventyr, men hänvisningar till midsommar kan inte hittas någon annanstans än kort i boken *Mera om oss barn i Bullerbyn* (1949) och mer omfattande i boken *Bara roligt i Bullerbyn* (1952).

För Bullerbyns Lisa är det svårt att välja vilken årstid är den bästa, men det är ju härligt med sommarlov. En väsentlig del av midsommar är tillverkning av midsommarstång som alla i Bullerbyn deltar i. Barnen åker i höskrinda långt bort i skogen för att riva löv för stången. Medan man arbetar sjungs en mängd olika visor. I *Bara roligt i Bullerbyn* (1952: 83) nämner Lisa en gammal svensk visa som Olle sjunger för sin lillasyster Kerstin:

*Kerstin hade en liten gullvagn,
däruti skulle hon åka,
en liten gullpiska hon hade i sin hand,
hon hälsa så många hon råka*

I skogen sjunger alla tillsammans ”nu är det sommar, nu är det sol”. Bakom vedbod hämtar flickorna en hel massa syrener. Drängarna i Bullerbyn, Kalle och Oskar, har snickrat till stången som man klär med löv och syrenkransar. Därefter dansar man omkring stången i takt med dragspelet. När man har fått tillräckligt med dansandet, sätter man sig på ången för att njuta av

kaffe, bullar och kakor. Lisa konstaterar att kaffe inte är hennes favoritdryck, men när man dricker det i gröngräset på midsommaren så smakar det mycket bättre. På ängen leker Bullerbyborna en gammal lek som var vanligt i Sverige på 1800-talet: ”Sista paret ut”. Enligt Lisa kan även papporna och mammorna delta i lekarna på midsommaren.

På midsommarkvällen kan barnen vara uppe så sent som de vill. Mellangårdens piga, Agda, berättar för barn om midsommarnattens förtrollning: man måste klättra över nio gårdsgårdar före sänggående och plocka nio sorters blommor, som sätts under kudden, för att drömma om sin blivande hustru/make. När man klättrar över gårdsgårdarna är det förbjudet att prata eller skratta, men som en följd av pojkarnas retande kan flickorna inte hålla tillbaka skrattet. Lisa tycker att det är därför hon inte drömmer ett enda dugg på midsommarnatten. Även om hon plockade nio olika sorters blommor: en smörblomma, en käringtand, en vitmåra, en blåklocka, en prästkrage, en mandelblomma, en solvända och två andra blommor som hon inte visste namnet på.

4.1.5 Jul i Astrid Lindgrens barnböcker⁵

Av de festerna som beskrivs i Lindgrens böcker, är julen den som har blivit beskriven med den största hängivenhet. Jul firas i Katthult, i Junibacken, i Bullerbyn och på Bråkmakargatan och hos några karaktärer flera gånger under bokserier. Om julen finns det därför den mest omfattande beskrivningen. Det är också möjligt att göra jämförelsen mellan alla karaktärer, vilket inte var möjligt med andra fester, eftersom julen är den enda högtiden som varje karaktär firar.

Hos Emil i Lönneberga är jul alltid förknippad till något slags hyss eller överraskande vändningar. Emil gör hyss året runt och julen gör inte något undantag från detta. Det är nu nödvändigt att ange att Emil inte gör hyss av elakhet, utan som han själv konstaterar ”di bara blir” (Lindgren 1984).

Julen börjar i Lönneberga med förberedelser såsom julstädning och -bakning. Ett mansköra var att slakta julgrisen, men det var kvinnor som gjorde t.ex. paltar och korvar av grisen. Före julen bakades det stora mängder bröd: limpor, sirapsbröd, rågbröd, saffransbröd och vetebröd. Det förekommer i berättelserna (Lindgren 1966: 111) att det bakades så mycket delikatesser att man inte kan räkna upp allt. Det var ett kvinnogöra att stöpa ljus i Lönneberga, men hämtning av julgran var Emils och Alfreds, Katthults drängs, jobb. Man tänkte också på sparvar och människor i

⁵ Detta avsnitt grundar sig i huvudsak på min kandidatavhandling, för detaljer se Härmä 2011: 13-16

fattigstugan. Emils mamma packade en stor korg till de som bodde i fattigstugan. Korgen innehöll t.ex. bitar av korv, limpor, paltar, pepparkakor och ljus. På julbordet fanns det en enorm mängd olika rätter. Mestadels bestod julbordet av olika slags kött, bröd och bakverk. Strax efter jul ordnades det ofta kalas i Katthult och det var antingen släktingar eller bybor som fick inbjudan till denna fest. Kalaset i Katthult var en stor händelse, eftersom de inbjudna ofta omfattade alla invånare i Lönneberga. En variation av spel och lek tillhörde jultid och dessa spel och lek gällde inte enbart barn utan även en vuxen kunde delta i vissa lustbarheter. Emellertid var det inte lämpligt för vuxna att ta del i snökriget. I slutet av festen dansade man kring granen och sjöng psalmer.

”Vad det är bra, att det finns jul. Det tycker jag är det bästa som di har hittat på nån gång” säger Madicken (Lindgren 1983: 116). Under jullovet händer det många saker i Junibacken. Vanligtvis sker det någon slags olycklig vändning, t.ex. går Lisabet i *Titta Madicken, det snöar* (1983) vilse på inköpsresa. Så småningom blir allt till det bästa. Hemma i Junibacken har kvinnorna börjat med julstädningen och -bakningen. Jungfrun Alva och Linus-Ida står till svars för städningen, men det är mamman som gör korv, saltar skinka osv. Madicken och Lisabet får hjälpa till med julförberedelserna. De bakar pepparkakor, kokar knäck och skriver önskelistor till tomten. Pappan sätter upp julkärvar för sparvar. Madicken anser att även om det är kriget någonstans ute i världen märker man inte något av det i Junibacken för inte ens sparvarna behöver svälta. Under ett besök i Lugnet undrar Madicken att julen inte syns tillräckligt i huset när det inte finns någon gran eller tillräckligt med juldekorationer. Julen ska vara överallt, tycker Madicken.

På julafton är Junibacken renskrubbat och överallt doftar gran och hyacint så skönt. Alla Junibackens fönster har vita, nystärkta gardiner, nya trasmattor ligger på köksgolvet och det står ljus i alla stakar. Mamma spelar på piano ”Nu är det jul igen” när barnen vaknar i barnkammars. I vardagsrummet brinner brasan i kakelugnen och mamman och pappan har klätt julgranen på natten. Då sitter alla framför brasan och dricker kaffe. Efteråt går barnen till Linus-Ida med julkorgen som innehåller t.ex. julskinka, korv, bröd och ljus. På eftermiddagen doppar man brödsdivor i grytan och lackar julklappar. Julbordet i Junibacken består av risgrynsgröt, skinka, lutfisk, korv, sillsallad och mycket mer. När solen går ner, brukar mamman, Lisabet och Alva gå till julkyrkan, men Madicken och pappan tar en julaftonspromenad genom stan. Slutligen kommer jultomten med häst och släde och familjen möter honom vid ån. En jul berättar Madickens skolkamrat Mia att jultomten kommer bara till de rika och detta får Madicken att fundera att det är sorgligt att till en del folk kommer jultomten och till en del bara fattigvården.

I slutet av boken *Allas vår Madicken* (1983) upplever man något annorlunda jul i Junibacken, när

moderns födelse börjar just på julafton. Flickorna anser att nu är julen förstört när mamma bara ligger i sängen. I slutändan, efter ett förslag från pappa, firar man julen ordentligt bara på juldag, när barnet redan har fötts.

För barnen i Bullerbyn blir det ingen jul utan snö. Rädslan att inte få snö till jul är närvarande ända från början av december. I *Barnen i Bullerbyn* har fröken beställt sagoböcker till jul åt alla barn i klassen, men mamman har förbjudit barn att läsa dem förrän på julafton. Terminen avslutas med att sjunga julsånger. Hemma i Bullerbyn är julförberedelserna i full gång. Att göra korvar är ett kvinnogöra, men barnen får ta hand om att sätta julkärvar för sparvar och domherrar. Före jul bygger barnen en snölykta, gör julgranskorgar, bakar pepparkakor, sjunger julsånger och hämtar julgrannar till alla hus i Bullerbyn. Var och en av Bullerbyns hus får en stor gran, medan till farfars rum och till Kristin i Lövnäset hugger man två små granar. Dagen före julafton besöker barn alla hus i Bullerbyn och sjunger julsånger bakom fönstren. På kvällen uttrycker Lisa sin oro över att allting inte hinner bli färdigt till jul, för köket ser så stökigt ut. När hon vaknar på julaftonsmorgon, skyndar hon sig ner i köket och allting ser underbart ut. Nya trasmattor ligger på golvet och köket är prytt med rött, vitt och grönt krusat silkepapper. I salen brinner brasan i ugnen och julgranen är dekorerad med julgransprydnader. Däremot dekorerar barnen julgranen lite senare på julaftonskväll i en berättelse i boken *Mera om oss barn i Bullerbyn* (Lindgren 1949: 13). På förmiddagen brukar barnen besöka Kristin i Lövnäset, en fattig gumma som bor nära Bullerbyn. De har med sig den lilla granen och en korg fylld med en blandning av julens godsaker.

”Julafton är den längsta dagen på året”, konstaterar Lisa (Lindgren 1963). Hon anser att det inte finns någonting annat att göra på julaftonseftermiddagen än att vänta och vänta. Barnen doppar i grytan för att få några godbitar före den riktiga måltiden. När mörkret faller är det dags att gå med julklappar till Norrgården och Sörgården. Sedan leker barnen att de är riktiga tomtar som ger julklappar till folk. Julbordet i Mellangården består av skinka, korvar, sylta, lutfisk och gröt. När Oskar och Agda, dräng och jungfru i Mellangården, får var sin bit av mandeln blir det mycket skratt, för den som får mandeln i gröten blir gift under kommande år. Det är en tradition i Mellangården att läsa upp grötrim. Pappan läser om Jesus-barnet i bibeln innan jultomten kommer. I boken *Mera om oss barn i Bullerbyn* (1949) konstaterar Lisa att hon inte längre tror på jultomten, utan nuförtiden är det Lasse som är tomte hos Mellangården. Lasse har på sig ett tomteansikte och en stor säck på ryggen när han kommer in i huset och frågar: ”Finns det några snälla barn här?”. Lisa, Lasse och Bosse får alltid lika många julklappar, men oftast även fler än de hade önskat. Efteråt kommer alla invånare i Bullerbyn till Mellangården och de dansar kring granen och sjunger julsånger såsom ”Nu är det jul igen” och ”Skära, skära havre”. På juldagens morgon åker barnen

med häst och släde till julottan i kyrkan och därefter är det dags att åka kälke och skidor. Under jullovet far alla människor i Bullerbyn på julkalas till moster Jenny.

Hos Lotta på Bråkmakargatan finns det många saker att bekymra sig över före jul. Antingen är man rädd att det inte blir någon snö eller att man inte får en gran till jul. Lyckligtvis är Lotta ett så duktigt barn att hon kan nästan allting. Hon lyckas även hitta en julgran till familjen fastän det inte finns en enda gran i staden.

I familjen Nymans grannhus bor tant Berg och Lotta brukar besöka henne före jul. Då har hon med sig en jullimpa. Barnen på Bråkmakargatan får även gå ut på stan och köpa julklappar till varandra. När julen närmar sig är det dags att baka pepparkakor och fastän barnen planerar att spara dem till julafton, har Lotta redan ätit upp sina pepparkakor innan detta. Innan jul hjälper barn mamma med julstöket, skottar snö på gården och sätter upp en julkärve åt fåglarna.

På julafton börjar man dagen med att dricka kaffe och äta saffransbullar, pepparkakor och klenäter i vardagsrummet. Efteråt klär man granen. Då anser Lotta att det är deras hus som luktar bäst för det finns en lukt av gran och hyacint i huset. På dagen doppar barnen i grytan vid spisen. Efteråt besöker man tant Berg en gång till och utbyter julklappar. Gästerna erbjuds knäck och brända mandlar. På kvällen kommer jultomten med en säck på ryggen som är full med julklappar. Barnen får vara vakna så länge de själva vill på julafton. Vid dagens slut äter man nötter och apelsiner och dansar omkring granen. Vanligtvis går familjen till julottan tidigt på juldagen.

Det verkar finnas stora likheter i hur Lindgen beskriver jul i sina barnböcker. Alla figurer har någonting att bekymra sig över före jul och alla dessa bekymmer anknyts till jul på något sätt. Åtminstone figurer som Lotta på Bråkmakargatan och barnen i Bullerbyn oroar sig över att det inte snöar före jul, men även andra figurer ser fram emot snöfall fastän den egentliga rädslan inte nämns alls.

Julförberedelser fördelas på samma sätt i varje bok: kvinnor är ansvariga för julstädningen och -bakningen medan män står till svars för julgrans hämtning och/eller grisslakten. Barn får hjälpa till med mindre hushållsgöromålen såsom t.ex. att baka pepparkakor och göra juldekorationer. Alla figurer förutom Lotta på Bråkmakargatan sätter upp julkärvar för sparvar. Däremot sjunger inga andra figurer än barnen i Bullerbyn julsånger på gatan och bakom fönstren. Julsånger sjöngs hos varje figur, men det är bara bullerbybarnen som går runt i byn för att sjunga för människor. Medan Lisa i Bullerbyn oroar sig över att allting inte hinner bli färdigt till jul, litar Madicken på att allting

som behöver göras blir gjort.

Hos alla figurer förutom Emil i Lönneberga beskrivs julmorgonens stämning och utsikt mycket noggrant: Brasan brinner i ugnen och allting är rent och skinande blankt. Det finns dock variation i när och vem pryder julgranen. I berättelser om Emil i Lönneberga berättas ingenting om att klä julgranen. I böckerna om Madicken är det alltid föräldrarna som dekorerar granen, men hos barnen i Bullerbyn kan det vara antingen föräldrarna eller själva barnen som pryder granen. Enligt min åsikt finns det en intressant likhet hos alla figurer: Var och en besöker någon under jultiden och har med sig någonting ätbart. I de flesta fallen är det fråga om en gammal eller en fattig människa, som kanske inte har tillräckligt förmögenhet eller är för svag att köpa någonting själv. Åtminstone Madicken och barnen i Bullerbyn nämner att det är en årlig tradition för dem att gå på besök hos grannen.

Julens rätter verkar vara ganska likadana hos alla figurer. Bara i berättelser om Lotta på Bråkmakargatan presenteras julmaten inte så mångsidigt. I *Nya hyss av Emil i Lönneberga* finns det en lång lista med alla julrätter. Korv, gröt, och olika slags bröd och fisk verkar vara de mest traditionella rätterna. Madicken och barnen i Bullerbyn åt också skinka, men i Lönneberga var det vanligt att spara själva skinkan till våren och äta bara andra delar av grisen på julafton. För Lotta och Madicken är det en tradition att dricka kaffe på julaftons morgon. Att doppa i grytan är också en vana för många.

Jultomten får inget omnämnande i böcker om Emil i Lönneberga, men man kan inte dra den slutsatsen att jultomten eller julbocken inte kom till. Åtminstone får han några julklappar men på vilket sätt blir inte klart i berättelserna. Alla figurer förutom Emil i Lönneberga ger också julklappar. Julafton slutar med julsånger och dans runt granen.

Endast Madickens familj har en tradition att gå till julkyrkan på julafton. Barnen i Bullerbyn, Emil i Lönneberga och Lotta på Bråkmakargatan åker till julottan tidigt på juldagens morgon, oftast med häst och släde. Både bullerbybarnen och Emil antingen bjuder in människor eller blir själva inbjudna till kalas efter jul.

Allt som allt är det lätt att lyfta fram likheter i juls beskrivning mellan Lindgens barnböcker. Jag anser att det finns mer likheter än skillnader i julfirandet hos dessa figurer. Trots det kan man konstatera att Emil i Lönneberga skiljer sig mest från de andra figurerna. Detta kan enligt min åsikt bero på att berättelser om Emil i Lönneberga daterar sig till en något tidigare tidpunkt än

berättelserna om de övriga figurerna. I berättelserna om Madicken och barnen i Bullerbyn finns det mest beskrivning av julfirandet. I Emil i Lönneberga och Lotta på Bråkmakargatan är fokus mer på andra händelser. Böckerna om Lotta på Bråkmakargatan är främst inriktade på små barn och det syns i berättarstilen, eftersom allt behandlas väldigt ytligt.

4.1.6 Nyår i Astrid Lindgrens barnböcker

Nyår firas endast hos Barnen i Bullerbyn. Det finns inga hänvisningar till nyår i de andra böckerna så jag återkommer till jämförelsen mellan nyårsfirandet och de existerande traditionerna i avsnitt 4.2. På nyårsaftons morgon ger Lisas mamma henne tillåtelse att ha nyårsvaka med andra flickor i byn. Efter att ha hört om flickornas planer bestämmer sig pojkarna att de också ska vaka in det nya året. Senare besöker flickorna farfar och får en skopa och små blyklumpar från honom. Enligt farfar blir det ingen ordentlig nyårsvaka om barn inte smälter bly. Han anvisar barn att när blyklumpen smälts och hålls i kallt vatten ser man vad kan förväntas av det kommande året. Om t.ex. klumpen liknar ett mynt så blir det ett penningstarkt år.

För kvällen städar Lisa sitt rum ordentligt, sätter en ljusstake på bordet och tänder en brasa i kakelugnen. Det finns också nyårsdelikatesser såsom nötter, äpplen och enbärdricka att festa på. Pojkarna har också bestämt sig att vaka in det nya året men när de får syn på flickornas vaka och hör att de ska stöpa bly bestämmer de sig att flytta över sin vaka till flickornas. Tillsammans smälter barnen blyet i kakelugnen och gissar vad blyklumpar kunde berätta om det kommande året. Barnen leker också en mängd olika lekar med nötter. I boken *Mera om oss barn i Bullerbyn* (1949: 28) kallas denna sed för ”att nötra”. Barnen har svårigheter med att hålla sig vakna till midnatt och enligt Lisa känns nyårsnatten längre än andra nätter. Vid tolvslaget släcker man ljuset och tittar ut fönstret om någonting märkvärdigt händer när det nya året kommer. Sen dricker barnen enbärdricka och skriker ”leve det nya året!”. Samtidigt beslutar de att göra nyårsvakan en årlig tradition.

4.1.7 Födelsedagar i Astrid Lindgrens barnböcker

Födelsedagar beskrivs på olika sätt i Lindgrens barnböcker. Hos några karaktärer är det bara fråga om en kort hänvisning till födelsedag och det verkliga firandet av denna fest beskrivs inte. Hos Lotta på Bråkmakargatan och Lisa i Bullerbyn får man följa med på deras egna födelsedagar medan

i boken *Allas vår Madicken* (1983: 231-257) beskrivs mammas födelsedag för ett helt kapitel.

Födelsedagskalas beskrivs inte i Emil-sviten. Den enda hänvisning till födelsedagar finns i boken *Än lever Emil i Lönneberga* (1970: 12) när pappa påminner Ida om en gåva, bröstsocker för tio öre, som han gav henne på sin födelsedag i januari.

Det finns flera antydningar till födelsedagar i Madicken-sviten, fastän Madickens egen födelsedag aldrig beskrivs mer specifikt. När Madicken hoppar från taket och är tvungen att ligga på sängen för flera dagar, ger mamma flickorna en kanna choklad och nybakade våfflor i sängen. Detta verkar avvika från vardagen eftersom Lisabet undrar vems födelsedag det är idag. Enligt mamma kan man ibland ha lite roligt utan födelsedag. Kanske hon har strävan att muntra upp den uttråkade Madicken genom att föra lite fest i vardagen. Medan flickorna äter frukost, säger Lisabet: ”Det smakar precis som en vanlig födelsedag” (Lindgren 1983: 61). Det kan följaktligen antas att födelsedagar brukar börja på det här sättet i Junibacken: med en läcker frukost till sängen.

I boken *Allas vår Madicken* (Lindgren 1983: 35) hänvisas kortfattat till tant Lottens födelsedagskalas där flickorna går tillsammans med sin mor, men mer detaljerad information ges inte. I samma bok beskrivs dock mammas födelsedag för ett helt kapitel. I år faller mammas födelsedag på söndag, vilket Madicken tycker är en bra sak för då kan man fira av hjärtans lust. Alva gör kransar av violer och mandelblommor åt Madicken och Lisabet som de lägger på huvuden. Tillsammans med Alva har flickorna sytt en duk åt mamma som visar var och ens handavtryck. Pappa har också flera presenter åt mamma och en stor bukett rosor, som han har gömt i källaren över natten. Hela familjen tågar in till mammas sängkammars med gåvor, kaffebrickan och kardemummakransen och sjunger (1983: 234):

Och när som vi kommer till vår lillade Kajsa

så tar vi 'na i famnen

för då så är hon vår

För hopp-fallerallan-la,

för hopp-fallerallan-la,

då tar vi 'na i famnen, för då så är hon vår

Varje år på mammas födelsedag brukar familjen Engström besöka fotograf Backman och ta ett foto av hela familjen. En annan årlig tradition är att familjen gör en utflykt till Gullvivsängen vid Apelkullen. Madicken tycker ängen är en av världens mest underbara platser och pappas

uppfattning är att det är en bit av paradiset lustgård. Innan resan berättar Madicken till Abbe vad man brukar göra på sådana här utflykter: ”*de klättrar i björkarna och badar i ån och plockar gullvivor och leker och sitter i gräset och äter smörgåsar och hör mamma spela på lutan som hon alltid har med sej, och de sjunger och så skär pappa visselpipor åt dem, och Madicken och Lisabet slår kullerbyttor och dricker sockerdricka och dansar trollens hemska dans på trollstenen..*” (Lindgren, 1983: 242). Det här året som beskrivs i Allas vår Madicken går allting dock inte enligt förväntningarna men i allmänhet skrider födelsedagar enligt den föregående beskrivningen.

Vardag och fest turas i Bullerbyn. Förutom de traditionella helgdagarna firar Bullerbyborna även andra högtider såsom födelsedagar och dop. Lisa beskriver i boken *Alla vi barn i Bullerbyn* (1946: 14) den allra roligaste födelsedag hon någonsin har haft: dagen då hon fyllde sju år. På födelsedagen behöver dagens hjälte låsas sova ända tills han eller hon blir uppvaktad. Lisa knarrar med sängen för att bröderna skulle vakna och börja sköta om uppvaktningen och till sist lyckas hon att väcka dem. Så småningom kommer hela familjen med brickan till dörren. På brickan står det en chokladkopp, en blomvas och en stor vetekaka som det står ”Lisa 7 år” på i sockerglasyr. Vanligtvis finns det också en gåva på brickan, eftersom Lisa konstaterar att det är konstigt att det inte står någon present där. Senare får hon ett alldeles eget rum som födelsedagspresent. På eftermiddagen hålls det ett saftkalas i Mellangården för alla barn i Bullerbyn. Barnen dricker hallonsaft och äter en mängd olika kakor som Agda har bakat. Lisa får en sagobok av Britta och Anna och en chokladkaka av Olle.

I boken *Mera om oss barn i Bullerbyn* (1949: 112-117) fyller farfar 80 år. Till skillnad från Lisas födelsedag är dagens hjälte redan vaken när andra Bullerbyborna går till honom klockan åtta på morgonen med kaffebrickan och blommor. Barn sjunger en sång för farfar och Erik, far till Anna och Britta, håller ett rörande tal. Under dagen kommer det brev, blommor och telegrammen till farfar. Barn har en vana att läsa tidning för farfar som är nästan blind och i dagens tidning står det ”*80 år fyller söndagen den 18 oktober förre hemmansägaren Anders Johan Andersson, Norrgården, Bullerbyn*” (1949: 114). Farfar blir väldigt förtjust över detta.

I boken *Visst kan Lotta cykla* (1971) firar Lotta sin femte födelsedag. Mamma, pappa och syskonen kommer in på Lottas rum på födelsedagsmorgon med tårta, ljus och presenter och sjunger ”Ja, må hon leva”. Hennes största önskan är att ersätta den gamla trehjulingen med en egen cykel, men hon glömmer detta för ett ögonblick när hon får andra presenter: tre småbilar, en bilderbok, ett hopprep, en ny gunga och en röd axelremsväska. Hon får också ett litet armband från tant Berg som bor i grannhuset. Till slut får hon även den högt längtade cykeln. Familjen äter tillsammans en riktigt god

födelsedagsmiddag.

Hos alla de utvalda karaktärerna finns det omnämmanden av födelsedagar, så man kan göra en slutledning att födelsedagar åtminstone beaktas även om det inte alltid berättas mer detaljerat om firandets omfattning. I Emil-sviten finns det bara en kort hänvisning till Idas födelsedag, men läsaren fick ändå veta att dagens hjälte hade fått en gåva på den dagen. Gåvor ges också hos andra karaktärer. I de flesta fall får dagens hjältar ett antal gåvor och gratulationer, men framför allt barnens egna födelsedagar kulminerar till en särskild gåva. Lotta får den högt längtade cykeln och Bullerbyns Lisa sitt eget rum. Läsaren får veta ganska exakt också om vad de andra gåvorna är, men på de äldre människors födelsedagar liksom på Madickens mammas födelsedag och Bullerbyns ”farfars” födelsedag en sådan sortering görs inte.

Hos Lotta på Bråkmakargatan, Madicken och Barnen i Bullerbyn börjar födelsedagen alltid med frukost på sängen. Ett bevis av denna sed kan ses vara en hänvisning till den dag då barn fick frukost på sängen och Lisabet undrade vems födelsedag det är i *Allas vår Madicken* (1983). Bullerbyns Lisa berättar att dagens hjälte behöver låtsas sova ända tills han eller hon blir uppvaktad, men som ett undantag från denna är farfar redan vaken på sin födelsedag när gästerna anländer. Frukosten består oftast av drycker och sötsaker på brickan som är dekorerad med blommor. Hos alla karaktärer är denna stund den vanligaste tiden för att ge gåvor. Det är också traditionellt att sjunga en sång för dagens hjälte, men skillnaderna verkar finnas om vilken låt sjungs. I Lotta-böcker är sången ”Ja må hon leva”, i Madicken-böcker sjunger man en sång för mamma vars sångtext jag presenterade tidigare i avsnitt 4.1.7 och i Barnen i Bullerbyn-böcker namnet på låten som sjungs för farfar avslöjas inte. Fastän födelsedagens morgon framskrider hos alla karaktärer på samma formel, finns det skillnader i hur dagen fortsätter. Lotta födelsedag fortsätter med sysslor på hemmagården och en särskilt god middag. På Madickens mammas födelsedag besöker man fotostudion och gör en utflykt. På Lisas födelsedag hålls en saftkalas för alla barn i Bullerbyn.

4.1.8 Giftermålet, födelsen och döden i Astrid Lindgrens barnböcker

Hur mycket Lindgren behandlar giftermålet, födelsen och döden i sina barnböcker varierar ganska mycket. I Lotta-böcker lyftas dessa ämnen inte fram, vilket är förståeligt med hänsyn till målgruppens ålder. Vardagliga sysslor har en mer central roll hos Lotta på Bråkmakargatan och ämnen som behandlas är relativt lätta eller bekymmerslösa. Lotta är också något yngre än

huvudpersonerna i de andra böckerna, så med största sannolikhet funderar hon inte väldigt mycket på sådana ”tyngre” ämnen såsom giftermålet och döden.

Giftermålet och förlovningen behandlas ganska ytligt hos de andra karaktärerna. I de flesta fall ansluter hänvisningar till barns egna planer för framtiden men ibland hänvisas det till andra människors planer om att gifta sig. I Madicken-böcker förekommer hänvisningar till giftermålet främst i samband med diskussioner. Madicken bryr sig egentligen inte så mycket om att vara gift för hon inte förstår det finurliga i giftermålet. Men om hon ändå är tvungen att gifta sig så ska det vara med Abbe Nilsson och om Abbe inte vill ha henne, då blir hon ogift. Hos Lisabet väcker det istället oro om hon är lämplig för någons brud, för ifall Madicken kommer att gifta sig så vill Lisabet också.

På samma sätt som i Madicken-böcker funderar Bullerbyns Lisa också ibland på giftermålet. Hon verkar också ha en ganska klar plan för framtiden, för precis som Madicken ska hon gifta sig med en granne. Tillsammans med andra flickor i Bullerbyn har Lisa planerat att hon gifter sig med Olle, Anna gifter sig med Lasse och Britta med Bosse. Hänvisningar till giftermålet i Bullerbyn-böcker har nästan alltid med dessa planer att göra, men i boken *Mera om oss barn i Bullerbyn* (1949: 68) berättas också kort om den gången när Mellangårdens pappa friade till mamma. I Madicken-sviten förekommer det en kort hänvisning till bröllop när Alva blir bjuden på bröllop av sin kusin Berta, som dock senare annulleras när fästmannen sticker sin väg.

Om giftermålet pratar man ganska ofta i Emil-bokserien. Då är det oftast fråga om diskussioner mellan Katthults piga Lina och Katthults dräng Alfred, för Lina skulle vilja att Alfred gifter sig med henne, ju förr desto bättre. Å andra sidan är Alfred inte särskilt angelägen om att fria till Lina. När alla katthultarna for till marknad i Vimmerby, drar Lina Alfred fram och tillbaka förbi guldsmedens butik för att Alfred skulle köpa en förlovningsring åt henne. I boken *Nya hyss av Emil i Lönneberga* (1966: 48) konstateras att många människor far till marknad för att skaffa sig fästman. I bilderboken *Inget knussel sa Emil i Lönneberga* (1986) leker bybor en sittlek som heter ”Jag for till stan och skaffa' mej fästman”.

Födelsen behandlas i Lindgrens barnböcker främst i samband med djurs förlossning. Det intressanta är att även om båda, Emil- och Barnen i Bullerbyn-böcker kan anses lokalisera sig till landsbygden, finns det knappast några hänvisningar till födelsen av djuret i Emil-sviten. Om Bullerbyn berättas det att djuren föds hela tiden och att barnen var ofta på plats för att bevittna detta. I Bullerbyn får man följa med i kos och fårs förlossningar. Det finns många får i Bullerbyn och varje vår får de

lammungar. Under den tiden när fåren får sina lamm är det spännande att varenda morgon kolla hur många nya ungar det har blivit under natten. När kon Lotta föder en liten tjurkalv får den lilla kalven namnet omedelbart. I Emil-bokserien får Emil många djur som han eller någon annan också namnger omedelbart såvida de inte redan har ett namn. I Madicken-sviten nämns dopet endast kortfattat. Abbe har lyckats döpa den kvinnliga kaninen till Farsan och den manliga kaninen till Morsan. I detta sammanhang diskuterar Abbe och Madicken om dopet och om det är möjligt att döpa om.

Människans födelse behandlas bara kortfattat i Madicken- och Barnen i Bullerbyn-böcker. I dessa bokserier hänvisas också kort till dopet. Glädjen av födelsen upplevs i Junibacken en julafton när mammas förlossning börjar. Detta irriterar dock flickorna, för de anser att nu är hela julafton förstört. På juldagen får de se deras lillasyster Kajsa, som har fått sitt namn efter stor likhet med mamman.

Fastän Bullerbyn är en ganska fåtalig by, föddes det en liten flicka till Sörgården i boken *Mera om oss barn i Bullerbyn* (1949: 78). Hela Bullerbyn glädjas när byn får sin nyaste invånare, men framför allt är det Olle som är lycklig eftersom han alltid har längtat efter ett syskon. Barnen samlas för att titta på nykomlingen, men Mellangårdens barn tycker att hon är alldeles röd och rynkig och ser lite förskräcklig ut och inte alls så söt som Olles prat skulle föreslå. En vecka senare döps Olles lillasyster och läsaren får veta lite om den här festen. Alla invånare i Bullerbyn är inbjudna till Sörgården. Salen i Sörgården ser väldigt fint ut: det finns löv i en kruka i öppna spisen och kaffebordet är dukat. Eftersom Olles syster föddes på våren är salen dekorerad med gullvivor och liljekonvaljer. Alla är finklädde. Båbisen som prästen döper till Kerstin har på sig en lång, vit dopklänning. Barnen blir förvånade när de ser Kerstin, för hon ser helt annorlunda ut än en vecka tidigare.

Särskilt de karaktärerna som kan anses datera sig till äldre tidpunkter än de andra, verkar behandla döden ganska mycket. I Emil- och Madicken-böcker förekommer det en mängd hänvisningar till döden, även om barnens inställning till ämnet är relativt ytligt. Hos de båda karaktärerna finns det en äldre kvinna som berättar dödrelaterade historier till barnen. Man pratar ofta om döden i samband med sjukdomar och ibland används historier om döden som en skrämselform. I synnerhet hos Madicken är behandling av död ofta förknippad med religiösa tankar om helvetet och himlen.

Rädsla för döden är närvarande i Emil-böcker när man pratar om sjukdomar. I de flesta fall är

berättaren Krösa-Maja, en gammal gumma som bor nära Katthult. Hon berättar för barn fruktansvärda historier om spöken och mördare, men vet också en hel del om olika dödliga sjukdomar. I boken *Än lever Emil i Lönneberga* (1970: 92) misstar Emil att sin älskade höna, Halta Lotta, är död. Han planerar att ge henne en hederlig begravning och funderar på vad som skulle stå på hennes gravsten: ”Här vilar Halta Lotta, ihjälskrämd av Griseknoen” (Lindgren 1970: 93). Fastän djurs födelse knappast behandlas i Emil-böcker, är slakt av djur en vardaglighet i Lönneberga. Ibland sörjer Emil de slaktade djur, men sorgen glöms oftast när köttträtter dukas på bordet. Sin djurgris Griseknoen räddar Emil dock från slakt genom att skaffa sig en annan gris för att slaktas i stället.

I Madicken-sviten finns det bara en kort nämning av begravningen när Madicken diskuterar med tant Nilsson. Tant Nilsson har varit rädd om att inte få en hederlig begravning på grund av ett organtestamente. Fastän begravningen behandlas inte med större utsträckning nämns döden ganska ofta i Madicken-böcker. Allt i allt har jag hittat nästan fyrtio omnämmande av döden i Madicken-sviten. Precis som i Emil-böcker, tycker barnen i Madicken-serien också om att lyssna på fruktansvärda historier om mördare, kannibaler och andra hemsgheter. Det är intressant att på samma sätt som hos Emil berättas dessa historier av en tant som bor nära Junibacken. Linus-Ida besöker Junibacken då och då och hjälper till med tvätten och städningen. Ibland har hon tid att berätta historier ur Bibeln för Madicken och Lisabet. Döden ses som ett skrämmande hot och i flickornas lekar är risken för dödsfall ofta närvarande på något sätt. Flickornas inställning till döden är dock ganska bekymmerslös och en viss av grad av intresse mot det okända kan upptäckas i flickornas beteende. Barnen skräms ibland med död och helvete och t.ex. i boken *Allas vår Madicken* (1983: 84) sörjer Madicken sin skolkamrat, eftersom hon har svurit och Linus-Ida har berättat att den som svär kommer till helvetet. Senare i samma bok konstaterar flickorna att onda människor säkerligen aldrig kommer till himlen. Var människor är före födseln förundrar flickorna och de diskuterar ämnet i boken *Allas vår Madicken* (1983: 232). Som ett resultat av diskussionerna, leker flickorna att de inte är födda än utan är uppe i himlen och väntar på sina födelser. Fastän barnen ställer sig ganska lätt till döden, verkar åtminstone Madicken inse det verkliga hotet om döden. När Abbe är i fara att dö efter lunginflammation, är rädslan för döden i närvaro hela tiden.

4.1.9 Andra fester i Astrid Lindgrens barnböcker

Ett brett spektrum av andra fester än de traditionella högtiderna behandlas i Lindgrens barnböcker.

Alla karaktärer förutom Lotta på Bråkmakargatan berättar om olika kalas eller speciella evenemang som de har deltagit i eller som de själv har organiserat. Dessa fester verkar dock inte ha väldigt många likheter med varandra, för det finns många olika skäl för firandet och ibland ges inte någon anledning till festen. Det behövs inte alltid finnas en specifik anledning för att hålla kalas och det märks åtminstone i Emil-böcker. I böckerna om Madicken och Barnen i Bullerbyn ges det vanligtvis någon anledning till firandet t.ex. välgörenhetsevenemang eller släktträff. Ibland organiseras en fest för någon lyckad vändning såsom t.ex. när Madicken bjuds på kvällsmat till Nilssons på grund av förbättring i deras ekonomiska situation. Ibland håller man kalas av religiösa skäl såsom t.ex. när man organiserade kyrkekaffe i Katthult i Emil-sviten.

I Emil-sviten organiseras en mängd olika kalas i Katthult. Ibland finns det en särskild anledning för firandet, men man kan också fira utan någon anledning. I boken *Nya hyss av Emil i Lönneberga* berättar Emil, att man har haft kalas av varje sort i Katthult: ”*körbärskalas och kräftkalas och ostkakekalas och andra kalas, där man fick korv och revbensspjäll och kalvrullader och köttbullar och omeletter och inkokt ål och sådant där*” (Lindgren 1966: 64). I dessa fester har man inte heller haft någon särskild anledning till att fira utan ändamålet bara har varit att samlas in och äta väl. I de flesta fall är hela Lönneberga bjuden till kalaset, men ibland kommer det folk från längre håll.

I boken *Emil i Lönneberga* (1963: 45-84) hölls det en somlig fest, vilken organiseras inte heller till någon särskild anledning. Det kommer fram att folk åker långa vägar från Vimmerby och Hultsfred för att få smaka på Katthults särskild sorts korv. I Katthult har man gjort förberedelser för kalaset för flera dagar. I ifrågavarande kalaset ses Emils berömda hyss när han hissar upp sin lilla syster Ida i flaggstången. Händelseförloppet får sin början när pappa märker att de har glömt att hissa flaggan. Under dagen blir det flera andra hyss, som påverkar festens gång, men som är inte nödvändiga att lyfta fram i detta sammanhang. Gästerna anländer till Katthult med vagnar och hästar. Firandet börjar med kaffeservering och med mycket dopp till. Det berättas att efter fikandet väntade alla bara på att bli hungriga igen. Senare finns det en mängd olika maträtter i bordet: revbensspjäll, kalvrullader, köttbullar, inlagd sill, sillsallad, stuvningar, puddingar, inkokt ål och ostkaka med jordgubbssylt och vispad grädde. Man kan lätt dra slutsatsen att denna typ av servering gällde nästan varje kalas, för som jag redan påpekade tidigare i detta avsnitt beskrev Emil en liknande servering i *Nya hyss av Emil i Lönneberga* (Lindgren 1966: 64).

I boken *Än lever Emil i Lönneberga* (1970: 44-67) berättas om dagen när hela socknen kom till Katthult på kyrkekaffe. Mer specifikt berättas inte om dagens festliga innehåll, för fokuset är på Emils hyss i ifrågavarande dagen. Även om den ursprungliga anledningen till festen härstammar

från kristendom, verkar den religiösa sidan vara sekundärt i detta fall och själva festen är i fokus. Att kalas alltid slutas med en gemensam psalmsång är ett bevis om den religiösa sidan i Emilböcker.

I hösten organiseras husförhör i Lönneberga. Husförhör kan vara ett främmande ord för dagens läsare, men evenemanget beskrivs på följande sätt i *Än lever Emil i Lönneberga* (1970: 122-123): *”Husförhör...det var så på den tiden att folk måste kunna någotsånär vad som stod i bibliska historien och katekesen och därför skulle prästen då och då hålla förhör och ta reda på hur mycket de kunde och visste, inte bara barnen minsann, som man brukar plåga med förhör, utan alla i socknen, både stora och små. Sådana där husförhör hölls i tur och ordning i alla gårdar i Lönneberga, och även om själva förhöret inte var så roligt, så var kalaset efteråt så mycket bättre. Varenda människa i hela socknen fick vara med, till och med hjonen i fattigstugan, och de kom också så många som orkade släpa sig dit, för när det var husförhör fick man äta så man kunde spricka, och det var en god sak tyckte de flesta”*. Det förekommer inte mer specifikt vilka maträtter serverades i kalaset: bara köttbullar och ostkakor nämns, men diskussioner om maten ger intryck av att det fanns mer än tillräckligt med maten. Kalasen slutar alltid med psalmen *”Så går en dag ifrån vår tid och kommer icke mer”*, som sjungs under prostens ledning.

Efter jul får Emil för sig att organisera ett kalas i Katthult för hjonen i fattigstugan. Hjonen som är vana vid fattigdom och elände känner sig rörda av det vackert upplysta Katthult och av stora mängder mat som dukas på bordet. Det finns en sida lång lista av de maträtter som serveras den dagen, men t.ex. ett antal olika bröd, risgrynsgröt, köttprodukter, en helstekt spädgris garnerad med sockerkristyr och olika slags kakor står till buds. Efteråt får detta kalaset namnet *”Stora tabberaset i Katthult”*. Namnet leder sitt ursprung från att hjonen konstaterar att: *”nu har vi tagit tabberas på allting”*, vilket betyder att de hade tagit alltihop som stod på bordet (Lindgren 1966: 139).

Till fester som organiseras i Katthult räknar sig kalaset som hölls efter julen i boken *Inget knussel sa Emil i Lönneberga* (1986) som jag nämnde tidigare i detta kapitel. Ibland deltar invånare i Katthult i högtidligheter som anordnas av andra byborna. I boken *Emils hyss nr 325* (1985) har föräldrarna fört på kalas i andra änden av socknen och det berättas att de återvänder bara sent på kvällen. I boken *Nya hyss av Emil i Lönneberga* (1966: 55) är katthultarna bjudna på middag till fru Petrell. Det förklaras att man någon gång måste bjuda tillbaka och eftersom fru Petrell så ofta har varit i Katthult på kalas, har hon nu beslutat sig att bjuda in katthultarna på middag. Uppvärmad fiskpudding och blåbärssoppa står till buds.

Den åttonde juli organiseras en fest på Hultsfreds slätt. Emils mamma vill ändå inte ta sina barn med sig, för hon är rädd att de kommer bort i folkträngseln. Detta hindrar naturligtvis inte Emil för att fly till festen, för han vill också ”leva loppan” som de andra gör. Efter ankomsten till Hultsfreds slätt märker han att slätten vimlas med tusentals människor. På en plätt i mitten över soldaterna sig att t.ex. dänga upp geväret på axeln och göra höger/vänster om. Slätten är fullt med små stånd där man kan köpa sig smörgåsar, korv, bullar, kakor osv. Emil konstaterar att på festen finns det fullt med roliga saker för den som vill leva loppan: cirkus, dansbana, tivoli med karusell och andra roligheter. Där fanns också en svärdslukare, en eldslukare och en skäggig dam, som man kan titta på. Några av de missgynnade tigger pengar och Emil använder också denna konst för att tjäna sig lite pengar för att använda i festens roligheter.

En fest som beskrivs väldigt noggrant i *Madicken*-böcker är den årliga höstbalen som borgmästarinnan organiserar i hotellträdgårdspaviljongen. Balen organiseras för välgörande ändamål som *Madicken* beskriver så att rikt folk dansar ihop pengar åt de fattiga. Hela familjen är bjuden till denna fest och genom olika vändningar följer familjens jungfru Alva också med i balen. Detta förargar borgmästarinnan och andra gäster men i slutändan är det Alva som blir beundrad. Redan på avstånd kan man höra mässingsmusiken från paviljongen. Hela byggnaden är vackert upplyst. Kulörta lampor hänger på verandan och marschaller brinner vid trappan. Alla är snyggt klädda: herrarna har frack eller uniform på sig och damerna långa klänningar, pärlor, juveler och vackra frisyrer. Alla är på gott humör och hälsar på varandra. Det finns ett stort dansgolv i paviljongen och runt detta har man dukt bord i långa rader. Uppe på estraden spelar regementets blåsorkester. Pappa har beställt delikatess-supé till bordet som innehåller t.ex. hummer, rökt lax, rökt ål, kall kyckling, sardiner, sill, aladåber, omeletter, köttbullar och alla sorters ost och sallader. Under supén säljs det små pappersblommor för män med vilka de röster den vackraste damen i balen. Den som får mest blommor kröns till balens drottning. På festen finns också sånger och tablåer eftersom borgmästarinnan anser att detta också är en fest för barn. Under kvällen ser man himmelskt vackra tablåer, åtminstone i *Madickens* åsikt. Gästerna får se tablåer såsom ”Riddaren och jungfrun”, ”Älvadrottningen” och ”I vikingasalen”. Senare i kvällen spelar orkestern valser och polkor och dansgolvet fylls av människor.

I *Madicken*-sviten nämns också några andra fester. Ibland besöker föräldrarna grannar eller vänner i speciella tillfällen. I boken *Allas vår Madicken* (Lindgren 1983: 41) är mamma och pappa bjudna på frukostmiddag till Berglunds. En dag inbjuder grannhusets tant Nilsson *Madicken* till kvällsmat i Lugnet. Efter att ha mottagit inbjudan hjälper mamman *Madicken* för att snygga upp sig och uppfostrar henne att uppföra sig fint och tacka ordentligt. Undantagsvis har tant Nilsson fått mycket

pengar och Madicken undrar att ett sådant här kalas har hon aldrig sett i det här huset. Bordet är dukat med kalvkotletter i gräddsås, omelett med svampstuvning, fint potatis, saltgurka, flera sorters ost och öl och sockerdricka och till och med en sup åt farbror Nilsson. I slutet av kvällen dansar tant Nilsson och farbror Nilsson i rytmen av grammofonen.

I Barnen i Bullerby-sviten nämns det ibland att de äldre människorna i byn åker till kalas t.ex. till Storbyn. Detta betyder större frihet för barn, för oftast är det så att barn inte följer med. Det finns bara en omnämning av en fest som hålls längre bort och som barn får vara med på: kalaset hos moster Jenny under jullovet. Slädåkning till moster Jenny tar många timmar eftersom hennes gård ligger långt på andra sidan Storbyn. Lisa anser att man bara äter hela tiden på festen. Hon konstaterar att ”*stora människor måste inte göra någonting annat än äta när dom är borta på kalas*” (1949: 33). Det finns ”tusen sorters mat” på bordet men bara sillsallad, som barn inte tycker om, nämns. Senare deltar ”de stora” i barns lekar och tillsammans leker de t.ex. blindbock och pantlekar. Lisa tycker att det bästa med kalaset hos moster Jenny är att de får sova över. Barn sover i syskonbädd på leksalens golv. Hem åker man bara lång fram på eftermiddagen nästa dag.

I boken *Vår i Bullerbyn* (1965) håller flickorna egna kalas i hagen där de har en lekstuga med en låda till bord och pallar att sitta på. Lisa, Anna och Britta bjuder lilla-Kerstin på kalas och erbjuder saft och bullar för henne.

Gemensamt för alla karaktärer verkar vara att i de flesta fall får man en inbjudan till festen: antingen skriftligen eller muntligen. Ibland åker man någon annanstans till festen, men det är vanligare att organisera en fest själv. Släktingar och vänner är ofta bjudna till festen men t.ex. en fest på Hultsfreds slätt i Emil-sviten är ett öppet evenemang för alla. I höstbalen som beskrivs i Madicken-bokserien är det dock inte önskvärt att ha tjänstefolk med sig fastän evenemanget är skenbart öppet för alla. Eftersom det är fråga om ett välgörenhetsevenemang behöver deltagaren dock ha lite förmögenhet.

Ibland klär man sig lite finare än normalt till festen, men det finns inte alltid en omnämning av detta. Den mest efterlängta stunden i festen verkar vara måltiden. Man kunde även konstatera att en fest inte kan kallas för en fest utan någon form av mat- eller dryckservering. I de flesta fall finns det en mångsidig meny med olika maträtter.

4.2 Jämförelse mellan Astrid Lindgrens barnböcker och de existerande traditionerna

Generellt sett kan man säga att Astrid Lindgrens karaktärer firar fester på ett ungefär samma sätt som svenskar på 1900-talet. Det uppstår dock några skillnader. Emellertid är det för det mesta fråga om små detaljer vars brist kan orsakas av flera faktorer. Författaren Astrid Lindgren har kanske inte känt dessa saker värda att nämna. På grund av att böckerna daterar sig till olika tidpunkter kan det också vara möjligt att alla traditioner inte har varit så kända hos en viss karaktär på den tiden. Skäl till varför vissa traditioner saknas är omöjligt att ges och att dra förhastade slutsatser av dessa avvikelser är inte motiverat. För det mesta håller det fiktiva festfirandet sig till svenska traditioner (jfr Härmä 2011). Den största och mest intressanta skillnaden verkar vara att den religiösa sidan av festen ofta glöms bort i Lindgrens barnböcker. Detta är en anmärkningsvärd sak, eftersom många festers ursprung och rötter härstammar från den kristna tron. Härnäst går jag igenom de viktigaste likheterna och skillnaderna mellan Lindgrens barnböcker och de existerande traditionerna utan att ännu ta ställning till variationen. I kapitlet 5 ska jag diskutera de möjliga orsakerna till varför jag fick dessa resultat.

Det finns en hel del likheter mellan påskfirande i Lindgrens barnböcker och påskfirande i Sverige på 1900-talet. Den största skillnaden är att den religiösa sidan av påsken inte kommer fram i böckerna, även om påsk i sig är en mycket religiös fest. Jesu korsfästelse och död behandlas inte alls i Lindgrens barnböcker. Sörjande över Jesu död syns inte i böckerna. Hela påsktiden är snarare glädjens och färgernas fest. Barn leker på vanligt sätt och åtminstone i Lotta-böcker är en del av butikerna öppna, fastän det framkom i teoridelen att många butiker stängde dörrarna förr i tiden.

I Barnen i Bullerbyn-böcker berättas att på dymmelonsdagen brukade man göra dymmelonsdagsspass, som läggs i smyg på ryggen på folk, men Bringéus (1981) tar inte upp en sådan tradition. Av någon slags utbyte av roller mellan föräldrar och barn på långfredagen berättas inte i Lindgrens barnböcker.

Påskeldar nämns inte i Lindgrens böcker, men traditionen av påskkäringar syns i Barnen i Bullerbyn- och Lotta-böcker. Enligt Bringéus (1981) genomförs denna sed oftast på skärtorsdagen eller på påskafton. I Lindgrens barnböcker är dagen skärtorsdag. I det svenska samhället var det traditionellt att påskkäringar delade påskbrev, men dessa brev, utrustade med rim, nämns bara i Barnen i Bullerbyn-sviten. Enligt Swahn (2007) klädde man ut sig till påskkäringar i hopp om godis och småpengar och detta stämmer med Lindgrens böcker.

Av påskens maträtter nämns bara ägget i Lindgrens böcker. Äggens särställning syns dock väldigt

tydligt hos Lindgrens karaktärer. Seden att färga ägg syns i böckerna om Madicken och Barnen i Bullerbyn. Barnen i Bullerbyn också tävlar om vem som kan äta mest ägg, så det verkar ha varit tillåtet att leka med maten, precis som Swahn (2007) konstaterade. Fastän det konstaterades i teoridelen att traditionen om påskharen är ett ganska nytt inslag i det svenska samhället, syns denna sed hos Lindgrens karaktärer.

Madicken är den enda karaktären i Lindgrens böcker som får påskkort från släktingar och vänner. Påskdekorationer behandlas inte hos Lindgrens karaktärer. Det kommer fram i Lotta-böcker att mamma sätter upp rena gardiner under påsken, men hur det ser ut inne i huset behandlas inte mer exakt. Sålunda finns det inga omnämnande av påskris, som Swahn (2007) berättade om.

Allt som allt verkar Lindgrens barnböcker innehålla främst lite modernare traditioner såsom påskharens besök. De äldre traditioner som behandlades i teoridelen dök knappast upp i böckerna. Det är möjligt att dessa seder har dött ut under åren och att de inte längre är i drift i det svenska samhället, men orsakerna till bristen på vissa traditioner i Lindgrens barnböcker kan också bero på författarens eget intresse. Den mest intressanta skillnaden är avsaknaden av påskens religiösa dimension i Lindgrens barnböcker. Religiöst perspektiv tas inte upp på något sätt och för läsaren verkar påsken vara en ganska sekulär fest hos Lindgrens karaktärer.

Lisa i Bullerbyn konstaterar nästan identiskt med Swahn (2007) att på första april är det tillåtet att lura vem som helst. Firandet av första april i Barnen i Bullerbyn-böcker verkar vara i linje med de traditioner som presenterades av Swahn (se avsnitt 2.3). Rimmet som barn använder när de har lyckats lura läraren är en av de mest kända rim på första april. Det verkar inte finnas många skillnader mellan de existerande traditionerna och Lindgrens barnböcker när det kommer till firandet av första april.

Det mest kännetecknande inslaget för valborgsmässoafton dvs. bål har också en stark roll i Lindgrens Madicken-sviten. Valborgsmässoaftons mest förväntande ögonblick är att samlas i marknadsvallen med andra byborna för att tända bålet. Mankörens sång som Swahn (2007) anser vara ett ganska nytt och borgerligt tillskott till valborgstraditionen syns i Madicken-böcker. Kören sjunger vårsången ”O, hur härligt majsol ler” på båda valborgsmässoafton som skildras i böckerna. I Lindgrens böcker kommer inte fram vem som har organiserat bålet eller varför det överhuvudtaget tänds. Madicken själv kallar bål majelden, vilket inte nämns av Swahn (2007) i teoridelen.

Swahn (2007) konstaterar att valborgsmässoafton länge existerade som en muntlig tradition och inte

fanns i almanackan innan år 1901. I Madicken-böcker noteras att sådana dagar som valborg borde stå med röda bokstäver i almanackan. Det återstår dock lite oklart om valborgsmässoafton redan är en etablerad helgdag vid den här tidpunkten. Madicken har i alla fall en dag ledigt från skolan. Inga större skillnader verkar finnas mellan Lindgrens böcker och valborgsfirande i det svenska samhället. Madicken-böcker fokuserar företrädesvis på att beskriva dagens stämning och andra händelser, och själva innehållet av festen beskrivs inte förutom majjelden.

Precis som i de svenska midsommartraditionerna, är midsommarstången en väsentlig del av midsommar i Bullerbyn. Stångens dekorationer följer samma mönster som Swahn (2007) presenterade: den kläs med löv och blommor (se avsnitt 2.5). Man dansar och lekar runt stången vilket passar ihop med Kalasguidens beskrivning. Vad man äter under midsommar kommer inte tydligt fram i Lindgrens barnböcker. Det enda omnämmandet av mat är att bullerbyborna åt bullar och kakor och drack kaffe efter dansandet.

Magi är inkluderad i Bullerbyns midsommar, men bara plockning av nio sorters blommor nämns av de förutsägelser som Swahn (2007) beskriver. Enligt Swahn (2007) borde blommorna plockas på lika många gårdars ägor i vissa byar, men i Bullerbyn borde man klättra över nio gårdsgårdar. I Barnen i Bullerbyn-böcker känner man inte igen seden att tända eldar på midsommar, vilket förefaller vara helt naturligt. Enligt Bringéus (1981) har seden att tända midsommareldar förtvinats under tiden så det inte är väldigt förvånande att denna tradition också saknas i Lindgrens barnböcker.

Förutom några små detaljer motsvarade julens firande i Lindgrens barnböcker det firande som traditionellt anges präglade svensk jul (jfr Swahn 2007).⁶ Fördelningen av könsroller i julförberedelser följer samma mönster i barnböckerna som i det svenska samhället på den tiden. Män är ansvariga för grisslakten och kvinnor har den största delen av ansvaret för hushållet. Städning, bakning och ljusstöpning hör till kvinnors ansvarsområde. I Eskeröds (1953), Schöns (1998) och Swahns (2007) böcker finns inget omnämmande om vad barn sysslade med vid jultiden.

Det finns ganska mycket beskrivning av hur man dekorerar huset vid jultiden i Eskeröds (1953), Schöns (1998) och Swahns (2007) böcker, men Lindgren nämner inte särskilt många av dessa seder. I Lindgrens barnböcker är det främst kärvar och snölyktor som prygar gården. Det finns inte heller något omnämmande av målade bonader och bildvävnader som hänger på väggarna. Julgranen finns

⁶ Avsnittet om julen grundar sig i huvudsak på min kandidatavhandling, för detaljer se Härmä 2011: 18-20

hos varje figur och åtminstone barnen i Bullerbyn gör julgranskorgar före jul. Hos de flesta karaktärerna beskrivs julgranen som en stor takhög gran, men i *Barnen i Bullerbyn*-böcker nämns det att farfar och Kristin i Lövnäset fick små granar. I vissa bildböcker har illustratören ritat farfars granne som en bordsgran, men det kommer inte direkt fram i texten om den lilla granen är en sådan bordgran, som Swahn (2007) anser vara den vanligaste i svenska hus fram till mitten av 1800-talet. I *Jul i Bullerbyn* (1963) klär barn farfars julgran med äpplen och i *Mera om oss barn i Bullerbyn* (1949) kläs Mellangårdens gran med äpplen, karameller, ljus och flaggor. Således kan man konstatera att böckernas julgransprydnader motsvarar traditionella svenska dekorationer. Bullerbybarnens sed att gå och sjunga från dörr till dörr verkar vara något ovanlig. Lindgren kan här ha blivit påverkad av traditioner i andra länder. Denna sed är mig veterligen inte vanlig i Sverige och nämns inte heller av Eskeröd (1953), Schön (1998) eller Swahn (2007).

Den viktiga rollen som ljuset och elden har i det svenska julfirandet syns i Lindgrens barnböcker. Schön (1998:21) påstår att det var vanligt att sitta runt elden på julkvällen, men i Lindgrens böcker sitter man runt elden oftast på morgonen. Av de vanligaste julblommorna nämns bara hyacinten i dessa barnböcker.

Den gamla traditionen att dela ut julhöggar finns kvar i Lindgrens böcker, men mottagaren var inte nödvändigtvis en familjemedlem eller en arbetare. Oftast var det en granne eller en åldring som fick julkorgen. Innehållet av julkorgen verkar motsvara den verkliga julhögens innehåll: Den viktigaste ingrediensen var bröd. Det finns inga signifikanta skillnader när det gäller julbordets innehåll. Vanan att äta bara andra delar av grisen och spara skinkan till våren syns i *Emil i Lönneberga*-böcker. I alla andra böcker äter man hela grisen vid jultiden. Man får inte en klar uppfattning om grisslaktens tidpunkt, men den skedde någon gång nära jul. Traditionen att doppa i grytan syns i Lindgrens barnböcker. Enligt Schön (1998:16) var det sällsynt att använda vete i bakning, men i *Nya hyss av Emil i Lönneberga* har man bakat vetebröd till julen. Dessutom finns det ganska liknande rätter hos Lindgrens figurer som på det svenska julbordet. Risgrynsgröt, pepparkakor, korv och olika fiskarter hör till båda julbordet. Swahn (2007) konstaterar att ett unisont julbord bara är senaste årens fenomen och att överklassen mera sällan brydde sig om rätter som lutfisk och risgrynsgröt. Därför är det intressant att i Lindgrens böcker åt man lutfisk i Madickens familj fastän hon kan anses falla inom den sk. överklassen. Däremot saknas lutfisk från Emilis julbord. Risgrynsgröt finns på julbordet hos båda karaktärer. De moderna tilläggen till julbordet varav Swahn (2007) nämner t.ex. kalkon och plumpudding saknas i Lindgrens karaktärers julbord. Man drack enbärdricka vid jultiden i Lindgrens barnböcker, men om detta finns inget omnämnande i Schöns (1998), Eskeröds (1953) och Swahns (2007) böcker. Det förekommer inte i Lindgrens

böcker att man dricker glögg eller öl vid jultiden. Naturligtvis kan detta bero på att det är fråga om barnböcker.

Traditionen att läsa upp grötrim kan man upptäcka åtminstone i barnen i Bullerbyn-böcker. Bullerbybarnen känner också till spådomen att den som får mandeln i sin gröttallrik ska bli gift under det kommande året. För barnen i Bullerbyn, Lotta på Bråkmakargatan och Madicken är det jultomten som delar ut julklappar, men vem som delar ut julklappar i Katthult är oklart. Jultomtens sed att fråga om det finns några snälla barn i huset, syns i Lindgrens barnböcker. Däremot verkar det vara ganska exceptionellt att möta jultomten någon annanstans än hemma, som man gör i Madicken-sviten. Schön (1998), Eskeröd (1953) och Swahn (2007) verkar inte heller vara bekanta med denna sed att möta jultomten halvvägs, utan vanligtvis kommer han inne i huset för att möta barn. Den gamla traditionen att åka till kyrkan med häst och släde syns i Lindgrens barnböcker och detta verkar vara en av de få hänvisningarna till den religiösa sidan av julen. Hos Emil, Madicken och Lotta berättas ingenting om Jesu födelse och festens religiösa sida begränsas huvudsakligen till att åka till kyrkan. Det är dock anmärkningsvärt att Madicken och familjens pappa inte besöker kyrkan såsom resten av familjen. Det kommer fram att pappan är en hedning och av detta skäl aldrig går till kyrkan. Å andra sidan läser man berättelser av Jesusbarnet på julafton i Barnen i Bullerbyn-böcker så åtminstone i denna bokserie behandlas festens religiösa innehåll. Bullerbyns Lisa funderar också att Jesusbarnet borde ha fått en hel massa julklappar men i stället får ”vi” julklappar. Denna fundering bevisar att Lisa tänker i viss mån på den religiösa sidan av julen.

Nyårs firande i Lindgrens barnböcker innehåller några likheter med de svenska traditionerna, men många sådana faktorer som idag anses som starkt kopplade till nyårsafton saknas i Lindgrens böcker. Barnen i Bullerbyn håller nyårsvakan och smälter bly för att se vad man kan förväntas av det kommande året. Detta verkar dock vara den enda av de förutsägelser som nämns i teoridelen, men som Swahn (2007) påpekade har de flesta förutsägelser försvunnits från det moderna samhället så kanske det inte är så överraskande att de saknas. Att avlägga nyårslöften, som konstaterades vara en ganska ny sed förekommer inte i Lindgrens barnböcker. Det finns inte heller den minsta indikation av fyrverkerier, men som Bringéus (1981) påpekade har denna tradition blivit allmännare bara under de senaste decennierna. Swahn (2007) konstaterar att förr i tiden brukade man äta rester av julmaten på nyårsafton men i Lindgrens Barnen i Bullerbyn-böcker nämns bara äpplen och nötter. Det finns inget omnämnande av ”att nöttra” i teoridelen, men det kan vara ett tidsfördriv som inte är förknippad med just nyår.

5 DISKUSSION

I detta kapitel ska jag sammanfatta resultaten och svara på mina forskningsfrågor. Dels har jag redan svarat på forskningsfrågorna i kapitel 4 när jag jämförde Lindgrens barnböcker med varandra och barnböcker med de existerande traditionerna, så detta avsnitt är avsett att sammanföra de sk. viktigaste linjerna. Jag går också igenom skälen till varför jag fick dessa resultat och till detta förenas oundvikligen en kritisk granskning av min egen undersökning och mina analysmetoder.

Mina forskningsfrågor syftade till att utreda hur fester och högtider beskrivs i Astrid Lindgrens barnböcker hos de fyra utvalda karaktärerna och hurdana beständiga eller varierande egenskaper kan urskiljas från böckernas beskrivelser. Det kom tydligt fram redan i början av analysen att vissa fester beskrivs i större utsträckning än andra. Den mest omfattande beskrivningen finns av julen, som firas av alla karaktärer och som beskrivs mångsidigt och detaljrikt. Med några karaktärer fokuserade man mer på att beskriva enskilda händelser än på den festliga stämningen eller festernas traditioner. Särskilt i Emils fall var betoningen på andra händelser och fester agerade främst som scener för karaktärens tilltag. I synnerhet Barnen i Bullerbyn-böcker syftade på att skildra feststämningen och traditioner omkring festen så noggrant som möjligt och enskilda händelser var av mindre vikt. I några böcker fanns det en förenklad beskrivning av festen, som visserligen var på grund av den yngre målgruppen. Detta gäller främst Lotta-böcker där huvudpersonen är yngre än de andra utvalda karaktärerna. Eftersom barnböckernas karaktärer var av olika åldrar och av olika samhällsklasser, kan många skillnader förklaras av detta. Variation förekom främst genom olika karaktärer och var mestadels bara små detaljer. Anledning till att det finns några skillnader i festtraditioner i Lindgrens barnböcker kan också orsakas av att berättelser daterar sig till lite olika tidsperioder. Detta kunde påverka vilka traditioner lyftes fram från olika fester. Ändå dykte det upp några oväntade resultat när många traditioner som anses vara ganska moderna förekom hos karaktärer som daterar sig till lite längre bakåt i tiden såsom i Madickens fall. Allt som allt var skillnader mellan barnböcker och barnböcker och de existerande traditionerna ganska oväsentliga och böckerna verkade innehålla mer likheter än skillnader sinsemellan och när man jämförde dem med de svenska traditionerna. De flesta av de traditioner som kan anses vara mycket gamla verkar ha försvunnits tills den tiden då dessa barnböcker daterar sig, medan moderna tillägg till fester förekom en överraskande mängd. Det är dock svårt att ge en entydig orsak till detta och ytterligare forskning skulle behövas för att få en ingående svar till detta.

Jag ville också ta reda på om det kristna inslaget eller de regionala skillnaderna syns i festfirandet i Lindgrens böcker. Fastän många karaktärer ofta hänvisade till Gud och Jesus, saknade den religiösa sidan av festen i de flesta fall. Detta var intressant särskilt hos sådana karaktärer som annars verkade betona sin kristna tro och här hänvisar jag främst till Madicken. Behandlingen av den religiösa dimensionen av fester saknades ofta helt eller var ganska ytlig. De regionala skillnaderna syns knappast mellan barnböckerna utan böcker följde i stort sett samma linje t.ex. med maträtter i olika fester. Eftersom placering av dessa karaktärer på kartan är en stor utmaning på grund av de uppfunna platsnamn och brist på information, var det särskilt svårt att svara på forskningsfrågan om de regionala skillnaderna. Det är i själva verket bara Emil vems riktiga bostadsort känns. Gården Katthult ligger i Småland, men småländska rötter syns främst i karaktärernas dialekt. Inga särskilt småländska inslag förekom i samband med festtraditioner. Det är dock tveksamt att dra förhastade slutsatser om att brist av regionala skillnader i Lindgrens barnböcker automatiskt skulle betyda att alla karaktärer bor t.ex. i södra Sverige.

Fester och högtider tycks ha varit förväntade höjdpunkterna för barnböckernas karaktärer och den näst kommande festen eller årstiden påverkas alltid som den bästa enligt barn. För många verkade det orsaka svårigheter med att välja vilken fest eller årstid är den bästa. I festernas och högtidernas beskrivningar betonas de höga förväntningarna som barn hade för festen och dess stämning. Allt måste falla på plats. Många karaktärer ansåg t.ex. att julen är ingen jul utan snö eller ordentligt rengjorda hus. När Madickens mammas förlossning börjar på julafton, tänker flickorna att julen är förstörd när de inte kan syssla i enlighet med traditionerna. Traditioner tycktes motsvara i stort sett föreställningen av festen. De skapade säkerhet och känslan av kontinuitet för barnböckernas karaktärer. Utan de traditionella aktiviteterna kändes festen inte som en riktig fest.

Jag var också intresserad av att undersöka hur födelsen, giftermålet och döden behandlas i Lindgrens barnböcker. I de flesta fall behandlades födelsen endast på ett ganska ytligt sätt, men i några fall fick karaktärer bevisa själva förlossningen. Födelsen förknippas ofta med en hel del förväntningar och spänning. Man samlades genast på att titta på och förundra över den nya människan eller det nya djuret. Födelsedagar beskrivs ganska mångsidigt. I några böcker beskrivs festen ur hjältens perspektiv medan i några böcker fokuserade man på att beskriva någon annan människans födelsedag.

Behandlingen av giftermålet förblev ganska ytlig i Lindgrens böcker. Bröllopet beskrivs inte alls och referenser till bröllop eller engagemang begränsades till korta kommentarer och hänvisningar. Äktenskapet diskuterades oftast när karaktärer funderade på sin egen framtid.

Inställningen till döden verkar vara relativt lätt och ytligt bland barn. Karaktärer som daterar sig till längre bakåt i tiden behandlade döden mycket oftare än ”de yngre karaktärerna”. I Lotta-böcker behandlades döden inte alls, vilket är mycket förståeligt med hänsyn till Lottas ålder och den potentiella målgruppens ålder. Behandlingen av döden förknippades ofta med religiösa föreställningar. T.ex. i Madicken-böcker diskuterades helvetet och himlen ofta i samband med döden. Vuxna använde ibland döden som ett medel för att skrämja barn eller för att hålla barn borta från farliga aktiviteter. I de flesta fall nämns döden i samband med sjukdomar och t.ex. i Emil-sviten trodde man att många sjukdomar ledde till döden. Det verkliga dödshot och den verkliga rädslan för döden syns dock i Emil- och Madicken-böcker när karaktärer möter en allvarlig olycka eller sjukdom.

För de mesta verkar Lindgrens barnböcker återspegla den tidpunkt då böckerna är skrivna. Några överraskande moderna drag finns dock i böckerna. Eftersom det är svårt att definiera böckernas exakta tidpunkt, var det inte så lätt eller okomplicerat att svara på denna fråga. Att författaren har skrivit vissa böckerna vid någon tidpunkt betyder inte nödvändigtvis att böckerna daterar sig på den här tiden. Detta tycks stämma åtminstone i Madickens fall, eftersom böckerna är skrivna mellan 1960- och 1980-talen, men i bokserien finns det ett flertal hänvisningar till tiden då kriget rasade runtom i världen. Det blir dock inte klart om det kanske är fråga om första eller andra världskriget. Det flesta av de traditioner som finns i böckerna motsvarar de traditioner som presenteras i teoridelen.

6 AVSLUTNING

Syftet med denna avhandling var att undersöka hur fester och högtider beskrivs i Astrid Lindgrens barnböcker som bygger på fyra karaktärer. Jag ville utreda om det finns likheter eller skillnader i barnböckerna i jämförelse med de existerande traditionerna och sinsemellan barnböckerna. Syftet var också att ta reda på om det kristna inslaget och de regionala skillnaderna syns i festfirandet i Lindgrens böcker. Samtidigt undersökte jag hurdan betydelse fester och högtider har för barnböckernas karaktärer och hur omfattande var behandling av födelsen, döden och giftermålet i de utvalda böckerna. Om Lindgrens böcker återspeglar den tidpunkt då böckerna är skrivna var också en forskningsfråga.

Metod som användes i denna undersökning var kvalitativ innehållsanalys och materialet bestod av romaner, bildböcker och noveller av Astrid Lindgren. Av Lindgrens omfattande produktion valde jag fyra karaktärer som jag fokuserade på i denna avhandling: Emil i Lönneberga, Madicken, Barnen i Bullerbyn och Lotta på Bråkmakargatan. Anledningen till att jag valde just de ovannämnda karaktärerna var att de kan anses representera en ganska traditionell syn på den svenska familjen vid den tidpunkten då böckerna var skrivna. Dessutom visste jag i förväg att böcker som bygger på dessa karaktärer innehåller en hel del hänvisningar till fester, vilket var ett centralt krav vid val av material. I jämförelsen med det svenska samhället använde jag fyra böcker om festtraditioner i Sverige under 1900-talet. Andra källor användes också, men de flesta av bakgrundsinformationerna kom från Eskeröds (1953), Bringéus' (1981), Schöns (1998) och Swahns (2007) böcker.

Resultaten visade att det fanns en hel del likheter mellan böckerna och skillnader orsakades mestadels av att författaren fokuserade på olika saker hos olika karaktärer och festernas beskrivning var mer omfattande hos andra karaktärer. I berättelser som byggde på karaktärer såsom Barnen i Bullerbyn och Madicken var festtraditioner och festdagens stämning i stor roll, medan hos Emil i Lönneberga och Lotta på Bråkmakargatan tog andra händelser och vändningar uppmärksamheten bort från själva festen. Således förekom variation mellan berättelser mestadels genom olika figurer och händelser. Resultaten visade också att barnböckernas festfirande återspeglar dåtidens traditioner i stort fastän Lindgren inte nämner alla de traditioner som framkom i teoridelen. Traditioner som kan anses vara väldigt gamla verkar ha försvunnits tills den tidpunkt då böckerna daterar sig till, medan relativt moderna tillägg uppkom förvånansvärt ofta i Lindgrens böcker. Festernas religiösa innehåll förblev ofta obehandlat eller behandlas väldigt ytligt. Regionala skillnader syns knappast när jag jämförde böckerna med varandra utan festfirandet verkade följa i stort sett samma linje. Behandlingen av födelsen, döden och giftermålet förblev väldigt avgränsad och ytlig. Av dessa tre teman var döden den mest behandlade och förknippas ibland med religiösa tankar.

Att få svar på forskningsfrågor visade sig vara förvånansvärt utmanande på grund av bristen på tillräcklig information om den faktiska tidpunkten då böckerna daterar sig till. Den exakta tidpunkten kan bara spekuleras och Lindgren skulle förmodligen ha varit den enda som kunde ha gett ett definitivt svar på detta. Faktumet att julen var den enda festen som firades och behandlades av alla karaktärer fick jämförelsen verka ganska ensidigt. Dock framkom det en mängd olika fester i Barnen i Bullerbyn-böcker och detta gav ett brett utbud av information om olika fester till forskningen. För framtida undersökningar skulle ett möjligt tema vara att fokusera bara på en karaktär och därmed jämföra kulturen i ett bredare perspektiv med den svenska kulturen på 1900-

talet.

LITTERATUR

Primär litteratur:

Lindgren, Astrid, 1947. *Alla vi barn i Bullerbyn*. Stockholm: Rabén & Sjögren.

Lindgren, Astrid. 1949. *Mera om oss barn i Bullerbyn*. Stockholm: Rabén & Sjögren.

Lindgren, Astrid. 1952. *Bara roligt i Bullerbyn*. Stockholm: Rabén & Sjögren.

Lindgren, Astrid. 1963. *Jul i Bullerbyn*. Stockholm: Rabén & Sjögren.

Lindgren, Astrid. 1965. *Vår i Bullerbyn*. Stockholm: Rabén & Sjögren.

Lindgren, Astrid. 1966. *Barnens dag i Bullerbyn*. Stockholm: Rabén & Sjögren.

Lindgren, Astrid. 1956. *Barnen på Bråkmakargatan*. Stockholm: Rabén & Sjögren.

Lindgren, Astrid. 1961. *Lotta på Bråkmakargatan*. Stockholm: Rabén & Sjögren.

Lindgren, Astrid. 1971. *Visst kan Lotta cykla*. Stockholm: Rabén & Sjögren.

Lindgren, Astrid. 1977. *Visst kan Lotta nästan allting*. Stockholm: Rabén & Sjögren.

Lindgren, Astrid. 1990. *Visst är Lotta en glad unge*. Stockholm: Rabén & Sjögren.

Lindgren, Astrid. 1960. *Madicken*. Stockholm: Rabén & Sjögren.

Lindgren, Astrid. 1976. *Madicken och Junibäckens Pims*. Stockholm: Rabén & Sjögren.

Lindgren, Astrid. 1983. *Titta Madicken, det snöar!* Stockholm: Rabén & Sjögren.

- Lindgren, Astrid. 1983. *Allas vår Madicken*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Lindgren, Astrid. 1991. *När Lisabet pillade in en ärta i näsan*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Lindgren, Astrid. 1993. *Jullov är ett bra påhitt, sa Madicken*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Lindgren, Astrid. 1963. *Emil i Lönneberga*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Lindgren, Astrid. 1966. *Nya hyss av Emil i Lönneberga*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Lindgren, Astrid. 1970. *Än lever Emil i Lönneberga*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Lindgren, Astrid. 1972. *Den där Emil*. Stockholm: Rabén & Sjögren
- Lindgren, Astrid. 1976. *När Emil skulle dra ut Linas tand*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Lindgren, Astrid. 1984. *När lilla Ida skulle göra hyss*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Lindgren, Astrid. 1985. *Emils hyss nr 325*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Lindgren, Astrid. 1986. *Inget knussel, sa Emil i Lönneberga*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Lindgren, Astrid. 1995. *Emil med paltsmeten*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Lindgren, Astrid. 1997. *Emil och soppskålen*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Armsanius L & Esmyr J. 2011. *Änglamammor och Himmelspappor – en litteraturstudie om död och sorg i barnlitteratur*. Socionomprogrammet. Göteborg universitet. Institutionen för socialt arbete.
- Atheide, D.L. 1996. *Qualitative media analysis*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Bringéus, N-A. 1981. *Årets festseder (2.rev.o.utök.uppl.ed)*. Stockholm: LTs förlag.

Bringéus, N-A. 1987. *Livets högtider*. Stockholm: LTs förlag.

Bryman, A. 2011. *Samhällsvetenskapliga metoder*. 2. uppl. Malmö: Liber AB.

Danielsson, M. Etikett doktorn. <http://www.vett-och-etikett.com/vett-och-etikett.asp?tips=Nyarsvisit> (Hämtad: 28.4.2013)

Edlund, N. 2008. *Barns mångkulturella formningar genom barnlitteraturen: Utifrån kvalitativ textanalys utförda på ett urval av Astrid Lindgrens verk*. Institutionen för pedagogik, didaktik och psykologi.

Edström, V. 1982. *Barnbokens form*. Förlagshuset GOTHIA Göteborg.

Esaiasson P, Gilljam M, Oscarsson H & Wängnerud L. 2004. *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Stockholm: Norstedts juridik

Eskeröd, A. 1953. *Årets fester: Hur årets fester firats i vårt land genom seklerna*. Stockholm: LTs förlag.

Hammermans Ordbruk. <http://www.ordbruket.com/webcross/artiklar/jul.htm> (Hämtad: 6.3.2011)

Helsingfors stadsmuseum. <http://www.hel2.fi/kaumuseo/vuodenkierto/joulu/julseder.html> (Hämtad: 8.3.2011)

Häkkänen M, Kantonen M & Koivula V. 2012. *Laskiaisesta pääsiäisen iloon*. Suomen Ekumeeninen neuvosto.

Härmä, E. 2011. *Jul i Astrid Lindgrens barnböcker – i jämförelse med det svenska samhället*. Kandidatavhandling. Jyväskylä universitet.

Kalasguiden. <http://www.kalasguiden.se/kalastips/artiklar-2/festa-och-fira-midsommar-17.html> (Hämtad: 29.4.2013)

Kotimaisten kielten keskus / Institutet för de inhemska språken <http://www.kotus.fi/?s=2616> (Hämtad: 16.5.2013)

Kåreland, L. 1994. *Möte med barnboken*. Natur & Kultur, Stockholm.

Ljunggren, K. 1997. *Astrid Lindgren, lastenkirjailija*. Helsinki, Porvoo, Juva: WSOY.

Nationalencyklopedin. <http://www.ne.se/tradition/1205883> (Hämtad: 6.3.2011)

Nikolajeva, M. 2004. *Barnbokens byggklossar*. Studentlitteratur. Lund.

Nordiska

museet.

<http://www.nordiskamuseet.se/Publication.asp?publicationid=11702&topmenu=148>

Passagen. <http://hem.passagen.se/lerolj/Midsommar.htm> (Hämtad: 2.5.2013)

Påhlsson, M. & Påhlsson, S. 2007. *Äldre människor i barnlitteraturen. En studie av ett urval barnböcker från 2003-2006*. Borås: Bibliotekshögskolan.

Saltkråkan AB. <http://www.astridlindgren.se/> (Hämtad: 7.2.2011)

Schön, E. 1998. *Svenska traditioner*. Sundbyberg: Semic.

Skåne mejerier. 12.3.2011. <http://www.skanemejerier.se/sv/Matideer/Hakan-Jonssons-kronikor/>

Strömstedt, M. 1977. *Astrid Lindgren: En levnadsteckning*. Stockholm: Rabén & Sjögren.

Svenska akademiens ordbok. www.saob.se

Svenska julbord. <http://www.svenskajulbord.net/> (Hämtad: 8.3.2011)

Swahn, J-Ö. 2007. *Svenska traditioner*. Ordalaget.

Traditioner.se. <http://www.traditioner.se/>